

COI Focus

KOSOVO

Algemene situatie

10 juli 2018

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Inleiding	3
1. Democratie	4
1.1. Het democratische stelsel	4
1.1.1. Verkiezingen	4
1.1.2. Democratie vanuit het perspectief van de EU	5
1.1.3. Corruptie, georganiseerde misdaad en terrorisme.....	7
1.2. Algemene politieke omstandigheden in het land.....	9
1.2.1. Buitenlandse politiek: betrekkingen met Servië	9
1.2.2. Binnenlandse politiek: polarisatie over Noord-Kosovo.....	10
2. Rechtstoestand/rechtsbescherming	13
2.1. Algemene rechtstoestand.....	13
2.1.1. Rechtssysteem (algemeen).....	13
2.1.2. Kosovaarse rechterlijke macht	14
2.1.3. EULEX.....	14
2.1.4. Special Investigative Task Force (SITF) en Kosovo Specialist Chambers	15
2.2. Onafhankelijkheid en onpartijdigheid.....	15
2.3. Veiligheidsdiensten	17
2.3.1. Kosovaarse politie (KP)	17
2.3.2. Internationale politietroepen (EULEX)	19
2.3.3. KFOR-troepen	19
2.4. Rechtsbescherming aanwezig door middel van wetgeving: toepassing in de praktijk.	20
2.5. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden.....	22
2.5.1. Lokale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties	22
2.5.2. Ombudspersoon	22
2.5.3. Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen.....	24
2.5.4. Antidiscriminatiewetgeving	24
2.6. Detentieomstandigheden	25
3. Specifieke situaties	26
3.1. Persvrijheid.....	26
3.2. Minderheden (Noord-Kosovo)	27
3.3. Minderheden (Roma, Ashkali, Egyptenaren)	28
3.4. Minderheden (Turken, Bosniakken)	31
3.5. Vrouwen, alleenstaande moeders en huiselijk geweld	32
3.6. LGBTI.....	34
3.7. Terrorisme en extremisme	36
Bibliografie	36

Inleiding

Deze COI Focus *Algemene situatie* biedt een overzicht van alle relevante informatie en analyses over de algemene situatie van asielzoekers uit Kosovo. De COI Focus is opgevat als een compendium en voorziet daarom niet in een synthetiserende samenvatting.

Sinds jaren volgt de Cedoca-Balkandesk de situatie in Kosovo op de voet. De COI Focus is gebaseerd op de informatie die Cedoca verworven heeft via eigen opzoekingen en op basis van informatie die is verworven via het Cedoca-contactennetwerk. De meeste bronnen komen van andere lidstaten van de Europese Unie, de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen, de Raad van Europa en van andere relevante organisaties (UNDP, EASO, Freedom House, Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, Transparency International, ...).

Deze COI Focus *Algemene situatie* is een actualisering van een eerder overzicht van de situatie in Kosovo (laatstelijk op 12 januari 2017). Het onderzoek is afgesloten op 10 juli 2018 en beslaat de situatie tot 24 juni 2018.

Informatie over de jaren vóór 2014 is, voor zover ze niet meer relevant is, niet meer opgenomen in dit document. Regelmatig wordt letterlijk geciteerd uit Engelstalige bronnen. Langere citaten worden doorgaans voorafgegaan door een parafrase ervan in het Nederlands.

1. Democratie

1.1. Het democratische stelsel

De Republiek Kosovo is sinds de onafhankelijkheidsverklaring van 17 februari 2008 een parlementaire democratie. De grondwet, die op 15 juni 2008 in werking is getreden, vormt de basis voor soevereiniteit. De internationale supervisie van Kosovo is op 10 september 2012 opgeheven.¹

De Kosovaarse grondwet voorziet in scheiding van de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. De grondwet voorziet in uitgebreide bescherming voor de in Kosovo erkende minderheden (Serviërs, Turken, Bosniakken, Roma, Ashkali en Egyptenaren) en verregaande mogelijkheden voor hun politieke deelname. Ondertussen hebben 108 landen (waaronder 22 EU-landen alsook de buurlanden Montenegro, Macedonië en Albanië) de Republiek Kosovo erkend. Onder de staten die de onafhankelijkheid van Kosovo niet erkennen bevinden zich Servië, Rusland, China en vijf EU-lidstaten (Griekenland, Spanje, Cyprus, Roemenië en Slowakije).²

1.1.1. Verkiezingen

De verkiezingen van 8 juni 2014 zijn transparant en goed georganiseerd. De verkiezingsdag verloopt zonder grote incidenten en de kiezers kunnen in Kosovo vrij hun stem uitbrengen, ook in de vier noordelijke gemeenten waar de meerderheid van de Servische gemeenschap woont. Dit is een vooruitgang in vergelijking met de algemene verkiezingen van 2010 die nog gekenmerkt zijn door wijdverbreide onregelmatigheden. De verkiezingen van 2014 kennen wel een lage opkomst. Meer dan de helft van de stemgerechtigde Kosovaren is thuisgebleven. In totaal brengt slechts 43 procent van de kiezers zijn stem uit. Onder de Servische minderheid in Noord-Kosovo is de opkomst nog lager.³

De verkiezingen zijn gewonnen door de Democratische Partij van Kosovo (PDK) van de zittende premier Hashim Thaçi. De Democratische Liga van Kosovo (LDK) van Isa Mustafa eindigt op een tweede plaats. Doordat een meerderheid van het parlement onder de leiding van de LDK niet met de PDK wil regeren kan er niet onmiddellijk een nieuwe regering gevormd worden.⁴ Er volgt een zes maanden durende patstelling tot er een compromis gesloten is tussen de rivalen PDK en LDK. Op 9 december 2014 wordt een nieuwe regering gevormd. Isa Mustafa van de LDK is de nieuwe premier.⁵

Op 26 februari 2016 wordt de Kosovaarse minister van Buitenlandse Zaken en voormalig eerste minister Hashim Thaçi (2007-2014) door het Kosovaarse parlement verkozen tot president.⁶

In mei 2017 valt de regering Mustafa onder meer over de kwestie van een autonome vereniging van Servische gemeentes (zie 1.2.2. & 3.2.) en op 11 juni worden vervroegde parlementsverkiezingen gehouden. De EU Election Observation Mission stelt:

“The 11 June 2017 early elections were genuinely competitive and peaceful in most parts of Kosovo, and voters were generally offered pluralistic information on the political forces in competition. However, the election process was negatively impacted by a number of serious long-standing shortcomings, which must be addressed if Kosovo wants to demonstrate its commitment to European standards, in particular : inaccurate voter lists that are vulnerable to fraud, an

¹ Balkan Insight, 11/09/2012, [url](#)

² EASO, 15/11/2016, [url](#)

³ Deutsche Welle, 08/06/2014, [url](#)

⁴ Deutsche Welle, 20/11/2014, [url](#)

⁵ Deutsche Welle, 09/12/2014, [url](#)

⁶ Balkan Insight, 26/02/2016, [url](#)

unreasonably short timeframe for early elections, a largely defective system for Out-of-Kosovo voting, an insufficiently precise and transparent process at the Count and Results Centre, and an insufficient response to violence and intimidation in Kosovo Serb areas. These matters will require strong political will and commitment on the part of the future leadership of Kosovo.”⁷

Op 9 september 2017 komt een nieuwe regering tot stand onder leiding van Ramusj Haradinaj van de Democratic Party of Kosovo (PDK).

Op 22 oktober 2017 worden lokale verkiezingen gehouden. Hierover schrijft de EU Election Observation Mission:

“Overall, the elections were held in a calm and competitive environment, thus representing an improvement compared to 2013 local elections. However, long-standing weaknesses within the Kosovo electoral process were not sufficiently addressed prior to these elections, inter alia those related to the voter register, to training and the professionalism of polling station committees, to a largely defective system of Out-of-Kosovo (OoK) voting, to limited incentive for prosecution of criminal activities related to elections, to the lack of effective enforcement mechanisms for campaign finance requirements, and to the regulation of sponsored programmes on TV.”⁸

In het *Kosovo 2018 Report* van de Europese Commissie (EC) staat een bezorgdheid over intimidatiepraktijken tijdens de verkiezingen van 2017 in de Servische gemeentes, vooral gericht tegen kandidaten die niet tot de Srpska Lista behoren:

“Parliamentary and municipal elections, held in 2017, were generally competitive and well-administered in most places in Kosovo. However, patterns of intimidation within many Kosovo Serb communities, targeting particularly candidates not belonging to the Srpska Lista party, raised concerns.”⁹

1.1.2. Democratie vanuit het perspectief van de EU

Kosovo is een potentiële kandidaat-lidstaat van de EU. De Europese Commissie heeft in april 2013 beslist dat Kosovo voldoet aan alle kortetermijnprioriteiten zoals die zijn vastgesteld in het haalbaarheidsonderzoek van 2012 op het gebied van de aanwezigheid van een rechtstaat (zie 2), democratie en het respecteren van de mensenrechten en de rechten van de minderheden (zie 3.2, 3.3, 3.4). Op 28 oktober 2013 starten de EU en Kosovo onderhandelingen over een stabilisatie- en associatieovereenkomst (SAO).¹⁰ In mei 2014 zijn de onderhandelingen afgerond en op 25 juli 2014 volgt de parafering van de overeenkomst.¹¹

De Europese Commissie ziet de afronding van onderhandelingen en parafering van de SAO als een mijlpaal in Kosovo’s integratie in de EU. De uitvoering van de SAO biedt een duidelijk kader voor verdere EU-gerelateerde hervormingen. Positieve ontwikkelingen zijn volgens de Europese Commissie: de goede samenwerking met EULEX (zie 2.1.3.), het vervullen van een met voorwaarden omkleed actieplan richting visumliberalisatie, het politieke besluit tot een nog op te richten speciale rechtbank (SITF) (zie 2.1.4.) en de redelijk succesvol verlopen verkiezingen van 8 juni 2014. De Europese Commissie stelt dat tevens vooruitgang geboekt is inzake de normalisatie van betrekkingen met Servië en de versterking van de rol van het parlement. Belangrijke uitdagingen blijven volgens de Europese Commissie: de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht (zie 2.2.), de strijd tegen

⁷ European Union Election Observation Mission, 2017, [url](#)

⁸ European Union Election Observation Mission, 2017, [url](#)

⁹ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

¹⁰ European Commission, 28/10/2013, [url](#)

¹¹ Ministry of European Integration of the Republic of Kosovo, 25/07/2014, [url](#)

georganiseerde misdaad en corruptie (zie 1.1.3.), de hoge werkloosheid en de hervorming en de kwaliteit van het openbaar bestuur.¹²

De Europese Commissie constateert in 2015 dat Kosovo een aantal mijlpalen in het toetredingsproces heeft behaald. Op 27 oktober 2015 ondertekenen de Hoge Vertegenwoordiger en de Kosovaarse autoriteiten een nieuwe stabilisatie- en associatieovereenkomst. De Europese Unie zal via het stabilisatie- en associatieproces steun blijven verlenen aan de vooruitgang van Kosovo op zijn Europese traject.¹³

De Europese Commissie constateert in 2016 dat Kosovo in 2015 diverse besluiten genomen heeft die uiteindelijk moeten leiden tot oprichting van een speciale rechtbank buiten Kosovo voor ernstige misdrijven gepleegd in de context van het Kosovo-conflict. Ook is vooruitgang geboekt in de dialoog met Servië.¹⁴

Op 14 juni 2017 neemt het Europese Parlement (EP) een resolutie aan over het *Voortgangsrapport* van 2016.¹⁵ Hierin verwelkomt het EP een aantal evoluties die een eventuele integratie in de EU zouden kunnen faciliteren. Het gaat hierbij onder meer over de verdere normalisering in de relaties met Servië, de oprichting van de speciale rechtbanken in Den Haag (Kosovo Specialist Chambers en Specialist Prosecutor Office), de implementering van het Justitieakkoord met Servië (dat Kosovaarse gerechtelijke instellingen zal toelaten over het hele grondgebied operationeel te zijn) en de verlenging van het Eulex-mandaat. Het EP

“Welcomes the progress made in implementing the various agreements signed since August 2016 in the normalisation process with Serbia, following months of little to no progress; emphasises that the full implementation of the agreements is essential for further successful evolution of the Pristina-Belgrade dialogue; calls on both Kosovo and Serbia to show more engagement and sustained political will as regards the normalisation of relations and to refrain from any actions that would jeopardise the progress achieved so far in this process; recalls that this is a condition for accession to the EU; takes note of some progress on other technical issues such as cadastres university diplomas and licence plates and on the implementation of the agreement on the Mitrovica Bridge; has been following developments on the Mitrovica bridge with concern and supports the recent agreement; welcomes the allocation of an independent international telephone code to Kosovo; reiterates its call for the European External Action Service to carry out an evaluation on a regular basis of the performance of the parties in fulfilling their obligations and to report its findings to the European Parliament; stresses that the agreements reached should improve the daily life of ordinary citizens; notes that the benefits of the dialogue are not evident to the citizens of Kosovo and Serbia and emphasises the need for the utmost transparency in communicating the outcomes of the dialogue, in particular in northern Kosovo; stresses the importance of good neighbourly relations with all countries in the Western Balkans;

Welcomes the establishment of the Kosovo Specialist Chambers and Specialist Prosecutor Office in The Hague as an essential step for ensuring justice and reconciliation; underlines that witness protection is pivotal to the success of the Special Court and thus calls on authorities to allow citizens to benefit from this system without fear of retribution; calls on the EU and the Member States to continue to support the Court including through proper funding; welcomes the willingness of the Netherlands to host the Court;

Welcomes the agreement signed by Kosovo and Serbia on 30 November 2016 on the final steps for the implementation of the Justice Agreement, reached within the Dialogue of 9 February 2015,

¹² Rijksoverheid.nl, 31/10/2014, [url](#)

¹³ Council of the European Union, 02/10/2015, [url](#)

¹⁴ European Commission, 10/11/2015, [url](#) ; European Commission, 09/12/2016, [url](#)

¹⁵ European Parliament, 14/06/2017, [url](#)

which will enable the judicial institutions of the country to become operational in the entire territory of Kosovo;

Welcomes the extension of the mandate of EULEX Kosovo and urges Kosovo to continue to cooperate actively in the full and unhindered execution by EULEX of its mandate; calls for continued EU efforts in further strengthening independent justice, police and customs systems beyond 2018 with a view to Kosovo taking full ownership of these functions; calls for an efficient and smooth transition of judicial cases dealt with by EULEX prosecutors to national prosecutors with appropriate safeguards to guarantee that the victims of past violations have access to truth, justice and reparation;"¹⁶

Niettemin drukt het Europese Parlement ook zijn bezorgdheid uit over een aantal evoluties in Kosovo. Het gaat hierbij onder meer over de druk op de vrijheid van meningsuiting, druk op journalisten en de beperkte rol van de burgermaatschappij in de ontwikkeling van het land. Het EP

"Expresses serious concerns at the lack of progress made with regard to the protection of freedom of expression and media freedom, and at the increased political interference and pressure and intimidation on the media; is deeply concerned by the increased number of direct threats and attacks on journalists and the widespread self-censorship; urges the Kosovar authorities to fully recognise and protect freedom of expression in line with EU standards, to end impunity of attacks against journalists and bring those responsible to justice; urges the government to guarantee the independence and the sustainability of the public service media RTK and to introduce an adequate financing scheme; calls for the adoption of sound legislation on copyright and to ensure transparency of media ownership;

Regrets the fact that civil society is not regularly consulted as part of the decision-making process; urges the need to empower civil society further and calls for political will to be shown to engage with civil society by implementing the minimum standards for public consultation;"¹⁷

In 2018 verklaart de EC in de zogenoemde "*Credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans*":

"Kosovo has an opportunity for sustainable progress through implementation of the Stabilisation and Association Agreement and to advance on its European path once 8 objective circumstances allow. Kosovo will also benefit considerably from a definitive normalisation agreement with Serbia."¹⁸

1.1.3. Corruptie, georganiseerde misdaad en terrorisme

In december 2016 arresteert het Kosovo Police Inspectorate 59 politie-officieren op verdenking van misbruik van het ambt en van omkooppraktijken. Het gaat in hoofdzaak over agenten van de verkeerspolitie of van de snelwegpolitie.¹⁹

Op 14 juni 2017 neemt het Europese Parlement een resolutie aan over het *Voortgangsrapport* van 2016. Het EP drukt zijn bezorgdheid uit over het langzame karakter van de strijd tegen systeemcorruptie. De problemen situeren zich vooral in het noorden. Het EP

"Stresses that systemic corruption is contrary to the fundamental EU values of transparency and independence of the judiciary; reiterates its concern about the very slow progress in the fight against corruption and organised crime and calls for renewed efforts and a clear political will to

¹⁶ European Commission, 06/02/2018, [url](#)

¹⁷ European Parliament, 14/06/2017, [url](#)

¹⁸ European Commission, 06/02/2018, [url](#)

¹⁹ Prishtina Insight, 19/12/2016, [url](#)

tackle these issues, which hamper future significant economic progress; regrets that corruption and organised crime go unpunished in certain areas of Kosovo, notably in the north; is concerned that the track record of investigations, prosecutions and final convictions remains poor and that confiscation and sequestration of criminal assets is rarely utilized despite their being an essential tool in fighting corruption, and therefore recommends the prompt freezing of assets and an increase in the number of final confiscations; encourages the Kosovo Anti-Corruption Agency to take a more proactive approach in investigations; expresses concern that political parties and campaign financing are not properly covered by regulatory oversight; takes the view that the law on conflict of interest needs to be brought into line with European standards and the effective removal of public officials indicted or convicted of serious or corruption-related crimes needs to be put into practice; expresses concerns about the lack of effective coordination between the institutions responsible for the detection, investigation and prosecution of corruption cases; expresses serious concerns at the involvement of criminal armed groups in cross-border criminal activities and calls for direct and effective cooperation between Kosovo and Serbia, as well as between all the countries in the region, in the fight against organised crime; stresses that Kosovo's membership of Interpol and cooperation with Europol would facilitate these efforts;"²⁰

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) blijft endemische corruptie één van de belangrijkste mensenrechtenproblemen:

"Endemic government and private-sector corruption coupled with the lack of punishment for corrupt acts remained an important human rights problems."²¹

Kosovo staat in 2018 op plaats 85 van de Transparency International Corruption Perception Index met een score van 39 punten. Deze score verbetert de laatste jaren stelselmatig maar tegelijk gebeurt dit maar heel lichtjes.²²

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat Kosovo vooruitgang boekt in de strijd tegen corruptie. Het land bevindt zich wel nog in een vroeg stadium van dit proces. De aanbevelingen van het Voortgangsrapport 2016 zijn maar gedeeltelijk aangepakt:

"Kosovo is at an early stage/has some level of preparation in the fight against corruption. In the reporting period, some progress has been made on a track record for the investigation and prosecution of high-level cases, including final convictions. Progress was also made on the preliminary confiscation of assets although final confiscations remain low. Corruption is widespread and remains an issue of concern. Concerted efforts are needed to tackle this problem in a comprehensive and strategic manner. As the recommendations in the 2016 report have only been partly addressed, they remain valid."²³

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat ook nog

"Kosovo is at an early stage in the fight against organised crime. Some progress was made with the track record on high level corruption and organised crime cases. While there is more preliminary confiscation of assets, there are still few final convictions, financial investigations and final confiscations of assets. Law enforcement agencies struggle to effectively fight organised crime in the north of Kosovo. Some progress was made in the fight against terrorism, including through measures to tackle violent extremism and radicalisation and in preventing citizens from joining conflicts abroad. The Kosovo authorities need to be more effective in their efforts to fight money

²⁰ European Parliament, 14/06/2017, [url](#)

²¹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

²² Transparency International, [url](#)

²³ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

laundry and the relevant law should be brought in line with EU *acquis* and international standards.”²⁴

1.2. Algemene politieke omstandigheden in het land

Sinds de tweede helft van 2015 is er een toegenomen polarisatie in de Kosovaarse politieke scène. Leden van de oppositie zijn betrokken geweest bij geweldsincidenten tegen de regering vanwege onvrede met onder meer de afspraken met Servië en de grensovereenkomst met Montenegro. Dit leidt tot een interventie met traangas in het parlement. De Europese Commissie maakt zich in 2015 zorgen over de toegenomen politieke polarisatie.²⁵

Het *Nations in Transit Report* van Freedom House (2017) wijst op het bestaan van informele machtsstructuren in Kosovo, buiten de staatsstructuren om. Dit systeem is blootgelegd via in 2016 uitgelekte telefoongesprekken die in 2011 waren opgenomen:

“The constitutional and legal framework, which provides positive discrimination in the representation of national minorities, as well as the diversity of Kosovo’s political scene make it virtually impossible for power to be concentrated. A series of 2011 wiretaps leaked in 2016, however, confirmed that power structures in Kosovo remain informal and external to the state system.”²⁶

In het daaropvolgende Nations in Transit Report (2018) wordt hier geen gewag meer van gemaakt.²⁷

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) schrijft over de politieke omstandigheden:

“One of the most serious human rights problems was the occasionally violent obstruction of parliament by opposition deputies, blocking free debate and the passage of legislation.”²⁸

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat

“The strong polarisation between political parties undermined effective governance during large parts of the reporting period. The new government, appointed in September 2017, expressed commitment to the implementation of EU related reforms, notably the European Reform Agenda. Greater focus should be put on building consensus on key EU-related reforms. The government is over-sized, which erodes coherent policy-making.”²⁹

In januari 2018 wordt de leider van de Servische Kosovaren, Oliver Ivanovic voor zijn kantoor in Noord-Mitrovica doodgeschoten (zie 1.2.2.).

1.2.1. Buitenlandse politiek: betrekkingen met Servië

Op 19 april 2013 wordt een historisch akkoord gesloten tussen Kosovo en Servië over het normaliseren van hun betrekkingen, het zogenaamde “First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations” (het zogenoemde “Brussels Agreement”). Dit akkoord komt er na maandenlange onderhandelingen onder bemiddeling van de EU. Het akkoord houdt onder meer in dat er vrije lokale verkiezingen worden gehouden in Noord-Kosovo en dat de Servische parallelle politie- en

²⁴ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

²⁵ MO, 07/12/2015, [url](#) ; Council of the European Union, 15/12/2015, [url](#)

²⁶ Freedom House, 29/03/2017, [url](#)

²⁷ Freedom House, 11/04/2018, [url](#)

²⁸ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

²⁹ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

justitiestructuren in Noord-Kosovo worden ontmanteld en in het Kosovaarse systeem worden geïntegreerd. Kosovo en Servië beloven tevens dat ze elkaars toegang tot de EU niet zullen verhinderen.³⁰

Sinds de ondertekening zijn er onder meer succesvolle lokale verkiezingen gehouden in Noord-Kosovo (zie 1.1.1.) en zijn de parallelle politiestructuren in Noord-Kosovo ontmanteld. Servië is omwille van deze vooruitgang beloofd met de start van toetredingsgesprekken tot de Europese Unie.³¹

Doordat de Kosovaarse verkiezingen van 8 juni 2014 gevolgd worden door een algemene politieke impasse komen de gesprekken met Servië compleet tot stilstand. De dialoog tussen Servië en Kosovo wordt enkel verdergezet op een technisch niveau. Zo vinden verschillende bijeenkomsten plaats ivm de implementatie van het akkoord van 19 april 2013.³² Er worden belangrijke overeenkomsten gesloten over de implementatie van het akkoord op het gebied van energie, telecommunicatie, geïntegreerd grensbeheer en bewegingsvrijheid.³³

De Europese Commissie is in 2015 van oordeel dat Kosovo verdere vooruitgang heeft geboekt in de dialoog met Servië. In 2015 worden overeenkomsten gesloten over de oprichting van de Vereniging van Kosovaarse gemeenten met een Servische meerderheid, over energie, over de Mitrovicë/Mitrovica-brug, over telecommunicatie (25 augustus 2015), over voertuigverzekeringen (juni 2015) en over de rechterlijke macht (februari 2015).³⁴

De dialoog tussen Servië en Kosovo onder auspiciën van de Europese Unie gaat ook verder in 2016 en leidt onder meer tot het verkrijgen van een internationale landtelefooncode (+383) voor Kosovo.³⁵

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van Human Rights Watch schrijft in 2017 dat het proces van de normalisering van de relaties tussen Servië en Kosovo "beperkte vooruitgang" boekt.³⁶

Begin 2018 loopt een dispuut tussen de Servische gemeenschap in Noord-Kosovo en de Kosovaarse overheid over de elektriciteitsbevoorrading uit de hand waardoor het hele Europese elektriciteitsnet tijdelijk ontregeld geraakt.³⁷

Op 26 maart 2018 arresteert Kosovo Marko Djuric het hoofd van het zogenoemde Kosovo Kantoor van Servië in Mitrovica. Hij wordt onmiddellijk naar Servië uitgewezen waarbij een inbreuk op het Akkoord van Brussel wordt ingeroepen. De Servische president reageert furieus.³⁸

Op zondag 24 juni 2018 vindt in de kantoren van de hoge vertegenwoordiger voor Buitenlandse Zaken, Fedetica Mogherini, een *high level*-ontmoeting plaats tussen de presidenten van Kosovo en Servië. Bedoeling is om de dialoog nieuw leven in te blazen.³⁹

1.2.2. Binnenlandse politiek: polarisatie over Noord-Kosovo

Sinds juli 2011 is het in Noord-Kosovo herhaaldelijk tot geweld gekomen tussen de Servische minderheid enerzijds en de nationale Kosovaarse autoriteiten, EULEX en KFOR anderzijds. Aanleiding is de poging van de Kosovaarse politie om de controle over twee grensposten in Noord-Kosovo over te nemen. Bij de ongeregelde heden vallen aan beide zijden doden en gewonden. Aan de periode met

³⁰ Konrad-Adenauer Stiftung, 04/2014, [url](#)

³¹ Security Council Report, 01/05/2014, [url](#)

³² B92, 04/09/2014, [url](#)

³³ United Nations, 04/12/2014, [url](#)

³⁴ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

³⁵ Balkan Insight, 15/12/2016, [url](#)

³⁶ Human Rights Watch, 18/01/2018, [url](#)

³⁷ Balkan Insight, 07/03/2018, [url](#)

³⁸ Balkan Insight, 26/3/2018, [url](#)

³⁹ Gazetaexpress, 24/06/2016, [url](#)

zware ongeregelheden in Noord-Kosovo is sinds het akkoord van april 2013 (zie 1.2.1.) een einde gekomen.⁴⁰

De positieve vooruitgang in Noord-Kosovo is ook op het terrein duidelijk. Zo hebben de Kosovaarse politie en de internationale veiligheidsdiensten (EULEX en KFOR) opnieuw volledige bewegingsruimte. Verder verlopen de lokale (her)verkiezingen van 23 februari 2014⁴¹, de algemene verkiezingen van 8 juni 2014⁴², de lokale en parlementsverkiezingen van 2017⁴³ succesvol en zonder enige vorm van geweld (zie 1.1.1.).

Ondanks het feit dat de situatie gekalmeerd is komt het occasioneel toch nog tot incidenten. In juni 2014 blokkeren lokale Serviërs de brug over de Ibar met bloempotten en bestempelen ze de ingenomen zone als een "Vredespark". De acties van de Serviërs leiden tot betogingen van de Albanese. Op 22 juni 2014 komt het tot een botsing tussen Kosovaarse politie en etnische Albanese in Zuid-Mitrovica. Er vallen gewonden aan beide zijden. Politieauto's en nabijgelegen gebouwen worden beschadigd. EULEX en de KFOR worden opgeroepen om steun te bieden aan de Kosovaarse oproerpolitie. De tijdige en effectieve tussenkomst van de Kosovaarse politie, EULEX en KFOR voorkomt volgens UNMIK een verdere escalatie.⁴⁴

In afwachting van de volledige integratie van het gerechtelijk apparaat in het noorden in het Kosovaarse systeem, worden althans in 2014 de rechtszaken in de basisrechtbank van Mitrovica nog uitsluitend voorgezeten door EULEX-rechters en worden personen uitsluitend aangeklaagd door EULEX-aanklagers.⁴⁵

Volgens de Europese Commissie is de situatie in Noord-Kosovo in 2015 in vergelijking met de vorige jaren verbeterd. Kosovo heeft vooruitgang geboekt op het gebied van de integratie van de politie en van het gerechtelijk apparaat in het noorden in het Kosovaarse systeem.⁴⁶

In april 2015 vinden er volgens UNMIK een aantal incidenten plaats. Zo wordt op 9 april 2015 een 16-jarige Serviër neergestoken op de hoofbrug in Noord-Mitrovica. Op 10 april 2015 verdwijnt een Albanese uit Noord-Mitrovica nadat hij in onduidelijke omstandigheden in de rivier de Ibar zou zijn gevallen. Op 13 april 2015 worden drie Serviërs in Noord-Mitrovica beschoten door een onbekende verdachte.⁴⁷

In augustus 2015 wordt een akkoord gesloten over de oprichting van een Vereniging van Kosovaarse gemeenten met een Servische meerderheid.⁴⁸

Op 9 januari 2016 komt het tot grootschalige antiregeringsprotesten in Pristina met meer dan 10.000 deelnemers. De demonstranten eisen de opzegging van de akkoorden met Servië. Tijdens de protesten worden enkele overheidsinstellingen in brand gestoken en wordt er gevochten met de oproerpolitie. Er vallen verschillende gewonden. De leiders van de oppositiepartijen zeggen te zullen blijven protesteren totdat de akkoorden met Servië worden ingetrokken.⁴⁹

De situatie in het noorden van Kosovo blijft in 2016 grotendeels rustig en de communicatie tussen de burgemeesters in het noorden en de centrale instellingen verbetert. De werken aan de Mitrovicabrug

⁴⁰ ICG, 02/02/2012, [url](#)

⁴¹ OSCE, 23/02/2014, [url](#)

⁴² Security Council Report, 01/05/2014, [url](#)

⁴³ European Union Election Observation Mission, 2017, [url](#), European Union Election Observation Mission, 2017, [url](#)

⁴⁴ UN Security Council, 01/08/2014, [url](#)

⁴⁵ European Commission, 10/2014, [url](#)

⁴⁶ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

⁴⁷ UN Security Council, 27/04/2015, [url](#)

⁴⁸ European External Action Service, 25/08/2015, [url](#); European Commission, 10/11/2015, [url](#)

⁴⁹ BBC, 09/01/2016, [url](#); Balkan Insight, 09/01/2016, [url](#)

– een zeer symbolisch dossier- beginnen in de zomer van 2016. Het doel is de heropening van de brug voor alle verkeer in januari 2017.⁵⁰

De Europese Commissie is in juni 2016 nog steeds bezorgd over de “*fundamental obstruction by different political parties*” die de parlementaire werkzaamheden nadelig beïnvloeden. De EC stelt dat de politieke partijen een manier moeten vinden om de aanhoudende politieke impasse te doorbreken. Ze moeten de weg vrij maken voor de vele noodzakelijke hervormingen. De EC stelt dat er vooral op het gebied van de rechtsstaat en de aanpak van hoge werkloosheid hervormingen nodig zijn. Alle politieke partijen moeten verantwoordelijkheid tonen en opnieuw een constructieve dialoog voeren. Het parlement is de plaats waar het politiek debat gevoerd moet worden.⁵¹ De terugkeer van leden van de oppositie naar het parlement en het einde van hun boycot in juni 2016 is een belangrijke stap.⁵²

De politieke oppositie wordt wel niet ernstig beperkt in haar activiteiten. In het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken staat dat er in 2016 geen berichten zijn van verdwijningen, ontvoeringen of kidnappings om politieke redenen. Er zijn ook geen berichten over politieke gevangenen of gedetineerden, noch over willekeurige of buitenwettelijke moorden.⁵³

In het Freedom of the World Report van Freedom House wordt nogmaals gewezen op de polarisatie in Kosovo over de kwestie van de Servische gemeentes en ook over het grensgeskil met Montenegro.

“Political opposition, which on a number of instances became violent, hampered the implementation of an EU-brokered agreement to boost autonomy for the ethnic Serb minority, as well as parliamentary approval of a border demarcation agreement with Montenegro that was also backed by the EU. In August, a rocket-propelled grenade was fired at the parliament building. Six people, all reportedly members of an opposition party, were arrested in connection with the attack. While Kosovo holds credible and relatively well-administered elections, politics in recent years have been dominated by a polarized dispute over the Association/Community of Serb-majority Municipalities, which is meant to allow greater autonomy for Kosovo’s ethnic Serb minority population. Its implementation is key to Kosovo’s eventual accession to the European Union (EU), but it is vehemently opposed by parties that believe it threatens Kosovo’s sovereignty.”⁵⁴

Op 16 januari 2018 wordt de leider van de Servische Kosovaren, Oliver Ivanovic vermoord voor zijn kantoor in Noord-Mitrovica.⁵⁵ Na de moord hebben het Servische en Kosovaarse parket verklaard samen te werken in hun moordonderzoek.⁵⁶ Het onderzoek naar de daders van deze moord wordt initieel gevoerd door openbare aanklagers in Mitrovica, waar de moord gebeurd is, maar wordt in maart 2018 overgeplaatst naar de Speciale Aanklager van Kosovo in Pristina omwille van de “complexiteit” van de zaak. In april 2018 heeft het onderzoek nog geen duidelijkheid opgeleverd.⁵⁷

⁵⁰ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

⁵¹ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

⁵² Prishtina Insight, 07/06/2016, [url](#)

⁵³ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁵⁴ Freedom House, 01/09/2017, [url](#)

⁵⁵ Balkan Insight, 16/01/2018, [url](#)

⁵⁶ Balkan Insight, 22/01/2018, [url](#)

⁵⁷ Prishtina Insight, 8/3/2018, [url](#)

2. Rechtstoestand/rechtsbescherming

2.1. Algemene rechtstoestand

2.1.1. Rechtssysteem (algemeen)

De Kosovaarse wetgeving voorziet in een onafhankelijk rechtsapparaat. Op gebied van rechten en bescherming van minderheden voorzien de grondwet en de geldende rechtsvoorschriften in een omvangrijke rechtsbescherming. De scheiding der machten is gegarandeerd. Kosovo beschikt over een rechtssysteem bestaande uit twee pijlers, de Kosovaarse rechterlijke macht en de internationale rechters van EULEX.⁵⁸

De Europese Commissie is in haar rapport van 2016 van oordeel dat Kosovo's rechtssysteem zich nog steeds in de beginfase van voorbereiding op de lidmaatschapsverplichtingen bevindt. In het voorbije jaar zijn stappen voorwaarts gezet door aanneming van grondwetswijzigingen en nationale wetgeving op dit terrein. De rechterlijke macht is nog steeds kwetsbaar voor politieke beïnvloeding. De Kosovaarse instellingen hebben, nog steeds volgens de EC, in de loop van 2016 aan alle openstaande verplichtingen voldaan voor de oprichting van de speciale rechtbank buiten Kosovo voor ernstige misdrijven gepleegd in de context van het Kosovo-conflict.⁵⁹

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat hierover dat er een zekere vooruitgang gemaakt is door de integratie van Servische rechters en hun *staff* maar dat er ook nog veel bezorgdheden zijn

"Kosovo is at an early stage/has some level of preparation to apply the *acquis* and European standards in this area. Some progress has been made, particularly with the integration of Kosovo Serb judges and prosecutors and their support staff across Kosovo in the unified Kosovo judicial system, with the investigation and prosecution of some high-level corruption cases and the launch of the application process for recognition and verification of the status of victims of sexual violence during the conflict. As regards fundamental rights, implementation of the relevant laws and strategies is often undermined by inadequate financial and other resources, limited political prioritisation and lack of coordination. The arrest and subsequent deportation of six Turkish nationals legally residing in Kosovo in March 2018 raised questions about the respect of the due process of law."⁶⁰

Verder staat in dit rapport dat Kosovo zich nog in een vroeg stadium bevindt van de ontwikkeling naar een goed functionerend juridisch systeem:

"Kosovo is at an early stage in developing a well-functioning judicial system. Some progress was achieved in 2017 in implementing the 2015 justice package laws. The integration of Kosovo Serb judges and prosecutors and their support staff across Kosovo into the Kosovo judicial system was a major achievement in 2017. The judiciary is still vulnerable to undue political influence and rule of law institutions need sustained efforts to build up their capacities. The administration of justice remains slow and inefficient."⁶¹

⁵⁸ EASO, 15/11/2016, [url](#)

⁵⁹ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

⁶⁰ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

⁶¹ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

2.1.2. Kosovaarse rechterlijke macht

De rechterlijke macht in Kosovo bestaat sinds 1 januari 2013 uit het Grondwettelijk Hof, een Hooggerechtshof, zeven basisrechtbanken en een Hof van Beroep. Rechters worden op alle niveaus benoemd door de president op voordracht van de Kosovaarse Raad van Justitie. De grondwet bepaalt dat rechters onafhankelijk moeten zijn en dat de rechterlijke macht de etnische diversiteit van Kosovo moet weerspiegelen. Ten minste 15% van alle rechters van elk hof dient van een minderheidsgemeenschap te zijn. De Europese Commissie is in 2014 van oordeel dat Kosovo maatregelen moet nemen om meer rechters en openbare aanklagers aan te werven die behoren tot minderheden.⁶²

De Commissie constateert in haar voortgangsrapport van 2015 dat de hervormingen van de rechterlijke macht in de beginfase verkeren. Hetzelfde geldt voor de bestrijding van de georganiseerde misdaad en het tegengaan van corruptie (zie 1.1.3.). Een pakket met belangrijke amendementen is aangenomen, maar de rechterlijke macht blijft gevoelig voor politieke inmenging. De EULEX-missie zal de komende periode worden afgebouwd. Dankzij de aanneming van mensenrechtenwetgeving is de institutionele opzet versterkt en de rol van de verschillende instellingen verduidelijkt.⁶³

In het EASO-rapport van november 2016 staat dat een aantal belangrijke uitspraken met een sterke politieke impact (zoals bij de presidentsverkiezingen) van het Grondwettelijk Hof, worden nageleefd en aanvaard door alle instanties en politieke leiders. Als aanvulling op de algemene gerechtelijke structuur, heeft Kosovo ook een aantal sleutelinstellingen opgericht, met name de Kosovaarse Raad van Justitie (*Kosovo Judicial Council*) en de Kosovaarse Raad van Openbare Aanklagers. De verloning in de rechterlijke macht is verbeterd sinds 2011. Dit maakt het mogelijk voor de sector om gekwalificeerde professionals aan te trekken en helpt bij het voorkomen dat externen invloed uitoefenen op het justitiepersoneel.⁶⁴

Het Europees Parlement (EP) wijst in 2016 op de positieve vooruitgang in verband met de genomen stappen voor de integratie van het gerechtelijk apparaat in het noorden, waarbij enkele functies zijn ingevuld door Kosovo-Servische rechters en openbare aanklagers.⁶⁵

Op 24 oktober 2017 stelt president Thaçi bij decreet 40 Servische rechters en 13 Servische openbaar aanklagers aan waardoor het gerecht in noordelijk Kosovo geïntegreerd is in Kosovo.⁶⁶

2.1.3. EULEX

Gevoelige (politieke) zaken worden in de jaren volgend op de onafhankelijkheid vaak door EULEX-rechters samen met Kosovaarse rechters behandeld. In april 2014 heeft Kosovo ingestemd met een nieuw mandaat van EULEX. Volgens dit nieuwe mandaat bestaan de gemengde colleges van rechters steeds uit een meerderheid van Kosovaarse rechters en staan ze steeds onder het voorzitterschap van een Kosovaar.⁶⁷ Het EULEX-mandaat is verlengd tot 14 juni 2018.⁶⁸ Tijdens het 10-jarig mandaat van EULEX wordt de organisatie een aantal keer van binnenuit beschuldigd van corruptie en onmacht tegenover *high-profile* criminaliteit en clannetwerken bestaande uit criminelen en politici.⁶⁹ Sinds 18 juni 2018 is het mandaat opnieuw verlengd maar ook veranderd van aard.⁷⁰ Voortaan heeft EULEX

⁶² European Commission, 10/2014, [url](#)

⁶³ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

⁶⁴ EASO, 15/11/2016, [url](#)

⁶⁵ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

⁶⁶ Prishtina Insight, 24/10/2017, [url](#)

⁶⁷ EASO, 15/11/2016, [url](#)

⁶⁸ Council of the European Union, 14/06/2016, [url](#)

⁶⁹ Prishtina Insight, *An end without Glory*, [url](#), 18/06/2018,

⁷⁰ EULEX, *Eulex new mandate*, 8/06/2018, [url](#)

niet langer een uitvoerende rol maar eerder een monitorend en adviserend mandaat: "Kosovo will assume responsibility for all transferred investigations, prosecutions and trials"⁷¹

2.1.4. Special Investigative Task Force (SITF) en Kosovo Specialist Chambers

In september 2011 wordt de Special Investigative Task Force (SITF), die opereert onder het executieve mandaat van EULEX, opgericht als reactie op het rapport van rapporteur van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa, Dick Marty (over illegale handel in organen door het UÇK tijdens de Kosovo-oorlog). De SITF is opgericht om op onafhankelijke en eerlijke wijze onderzoek te doen naar de aantijgingen uit het Marty-rapport, en om, indien nodig, strafrechtelijke vervolging in te stellen tegen eventuele verdachten.⁷² In 2014 is besloten om de bevoegdheden van de Special Investigative Task Force (SITF) over te brengen naar een speciale rechtbank in Nederland.⁷³ Op 29 februari 2016 ratificeert de ontslagnemende presidente Atifete Jahjaga het akkoord tussen Nederland en Kosovo over de oprichting van de speciale rechtbank: de *Kosovo Specialist Chambers (Albanees: Dhomat e Specializuarë të Kosovës)*.⁷⁴ De *Kosovo Specialist Chambers* moet zich in de loop van 2016 vestigen in Den Haag en beginnen met de organisatorische en administratieve voorbereidingen. Na verloop van tijd moet de *Kosovo Specialist Chambers* volledig operationeel zijn. De rechtbank moet ernstige misdrijven (orgaanhandel) berechten die in de jaren 1999-2000 zouden zijn begaan door leden van het UÇK tegen etnische minderheden en politieke tegenstanders.⁷⁵

Nog steeds volgens het akkoord opereert de *Kosovo Specialist Chambers* volledig volgens de Kosovaarse wetgeving. Er is geen sprake van een internationaal straftribunaal, maar van een speciale Kosovaarse rechterlijke instantie op Nederlands grondgebied. Voor de *Kosovo Specialist Chambers* worden geen Kosovaarse rechters maar internationale rechters benoemd. De staf van de *Kosovo Specialist Chambers* moet volledig bestaan uit EU-personeel.⁷⁶ De eerste aanklachten tegen voormalige kopstukken van het UÇK worden verwacht in 2018.⁷⁷

2.2. Onafhankelijkheid en onpartijdigheid

Kosovo heeft zoals gevraagd in het haalbaarheidsonderzoek van 2012 maatregelen genomen ter bescherming van rechters, openbare aanklagers en getuigen tegen bedreigingen en intimidatie. Kosovo heeft eveneens de wet op witwassen van geld en de financiering van terrorisme aangenomen en heeft de nieuwe strategie goedgekeurd voor corruptiebestrijding en het bijhorende actieplan. Op 1 januari 2013 is Kosovo gestart met een ingrijpende hervorming van de Kosovaarse rechtbanken en rechterlijke macht. De Europese Commissie is in 2014 van oordeel dat het juridisch systeem zich goed heeft aangepast aan deze structurele hervormingen maar de EC is in 2014 ook nog van oordeel dat Kosovo de rechtsstaat op verschillende punten moet verbeteren. De rechtsstaat, met onder meer de onafhankelijkheid van justitie, en de beperkte resultaten van de strijd tegen georganiseerde misdaad en corruptie, blijven in 2014 een groot probleem. De Europese Commissie is van oordeel dat Kosovo verdere maatregelen moet nemen om de gerechtelijke achterstand te verminderen.⁷⁸

De onafhankelijkheid van de Kosovaarse rechters en openbare aanklagers is in 2014 nog steeds niet altijd gewaarborgd. Het Europees Parlement (EP) vraagt hierom dat de politieke autoriteiten duidelijk

⁷¹ Europe Western Balkans, 8/06/2018, [url](#)

⁷² Balkan Insight, 04/04/2014, [url](#)

⁷³ Balkan Insight, 22/04/2014, [url](#)

⁷⁴ Balkan Insight, 29/02/2016, [url](#)

⁷⁵ JusticeInfo, 02/03/2016, [url](#)

⁷⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken NL, 15/01/2016, [url](#)

⁷⁷ Gazeta express, *Kosovo war crimes court to issue first indictments in march*, 25/02/2018, [url](#)

⁷⁸ European Commission, 10/2014, [url](#)

hun volledige steun uitspreken voor de onafhankelijkheid van rechters en openbare aanklagers, die nog steeds het doelwit zijn van pogingen om lopende onderzoeken en gerechtelijke procedures te beïnvloeden.⁷⁹

Het Europees Parlement (EP) is in 2016 bezorgd over de trage rechtsbedeling, de grote achterstand bij lopende rechtszaken, het gebrek aan middelen van het gerechtelijk apparaat, de lage verantwoordingsplicht en verantwoordelijkheid van rechtsambtenaren en de mogelijke invloed van de politiek op rechtsstructuren. Het EP meent in 2016 dat al deze verschijnselen nog onvoldoende in wetgeving worden aangepakt en onderstreept het belang van een volledig functionerend rechtstelsel met vaste regels voor de duur van de rechtsgang.⁸⁰

In het Nations in Transit rapport van Freedom House uit 2017 staat over de onafhankelijkheid van het gerecht in Kosovo dat het land moeite heeft om in de praktijk te realiseren wat het constitutionele en wettelijke kader voorziet. Toch worden ook positieve veranderingen sinds 2015 gemeld.

“Kosovo’s constitution and legal framework guarantee the independence of the judiciary from the executive and legislative branches. In practice, the country has struggled to achieve this, although some positive changes have occurred since late 2015.”⁸¹

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse zaken (2017) maakt vermelding van een aantal elementen die de onafhankelijkheid van het gerecht blijven belemmeren:

“Judicial structures were prone to political interference, with disputed appointments and unclear mandates. According to the Kosovo Judicial Council, 417,733 civil and criminal cases awaited trial as of July. More than 95,000 actions requiring judicial decisions awaited execution, and more than 201,287 minor charges awaited adjudication.”⁸²

Toch meldt dit rapport ook dat in 2016 voor het eerst Servische Kosovaren geslaagd zijn om aan de slag te gaan in een rechtbank in Mitrovica (Mitrovica North Basic Court).⁸³

Op 14 juni 2017 neemt het Europese Parlement een resolutie aan over het Voortgangsrapport van 2016. Hierin merkt het EP op dat er vooruitgang is gemaakt door de aanneming van wetgeving ten voordele van een goed functioneren van de rechtsgang en door de aanpak van georganiseerde misdaad maar het EP wijst ook op blijvende gebreken. Het EP

“Notes that, while some progress has been achieved in adopting legislation for the proper functioning of the judiciary, the administration of justice remains slow and inefficient and is hampered by the remaining shortcomings of criminal legislation, political and economic expediency, political interference, a lack of accountability and limited financial and human resources, including in the Special Prosecution Office; encourages Kosovo to address these issues as a matter of priority in order to ensure legal certainty regarding the property rights of foreign investors; notes the efforts made by the police and the prosecutor’s office to tackle organised crime; acknowledges the efforts of the competent authorities to investigate the death in prison of Mr Astrit Dehari and urges the competent authorities to finalise the investigation;”⁸⁴

Ook het periodieke Compact Progress Report van EULEX (9/2017) geeft een genuanceerd beeld van de evoluties binnen het Kosovaarse rechtssysteem:

⁷⁹ European Commission, 10/2014, [url](#)

⁸⁰ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

⁸¹ Freedom House, 29/03/2017, [url](#)

⁸² USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁸³ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

⁸⁴ European Parliament, 14/06/2017, [url](#)

“In the period of July 2016 to June 2017, Kosovo’s institutions have made progress in the advancement of its rule-of-law sector, demonstrating an increased ability to independently address rule-of-law challenges. However, while remaining committed to the common rule-of-law agenda, institutions have yet to effectively respond to the continuous problems of political interference and corruption – the widespread nature of which leaves a negative mark on the successes achieved in other areas. Kosovo’s institutions need to make further commitments to adequately respond to these overarching problems.”⁸⁵

2.3. Veiligheidsdiensten

De binnenlandse veiligheid berust op drie componenten: de Kosovaarse politie (KP), de internationale politietroepen (EULEX) en de KFOR-troepen. In Kosovo opereren drie veiligheidsdiensten die bescherming kunnen bieden volgens het principe van de *first* (KP), *second* (EULEX) and *third* (KFOR) *responders*.⁸⁶

2.3.1. Kosovaarse politie (KP)

Volgens de Kosovaarse politie zelf heeft Kosovo er in de afgelopen jaren voor gezorgd dat het alle noodzakelijke instellingen heeft gecreëerd voor de goede functionering van de rechtsstaat. Het ministerie van Binnenlandse Zaken houdt toezicht op het werk van de politie van Kosovo. In 2015 werken er voor de KP 8.981 medewerkers. Hierbij zijn er 7.885 politieagenten en 1.096 burgerpersoneel. Het personeel bestaat voor 86 % uit mannen en voor 14 % uit vrouwen; 83 % zijn etnisch Albanese, 13 % Serviërs en 4 % andere minderheden. Volgens de gegevens van de KP voor het jaar 2015 is de politie tussengekomen in 50.230 gevallen, waaronder 34.209 misdaden. De KP heeft 13.916 mensen gearresteerd, 43 criminele groepen opgebroken en 1.301 vuurwapens in beslag genomen. Het aantal moorden is met meer dan 25 % gedaald (van 35 in 2014 naar 25 in 2015). Het aantal overvallen is met meer dan 21 % gedaald (van 6.977 in 2014 naar 5.469 in 2015).⁸⁷

De multi-etnische samenstelling van de politie die de samenstelling van de bevolking weerspiegelt, heeft, volgens het EASO-rapport (2016), geleid tot een groeiend vertrouwen van de bevolking in het werk van de politie. Elke burger van Kosovo kan zich indien nodig in vertrouwen wenden tot de Kosovaarse politie. De KP heeft de verplichting om alle klachten van burgers te onderzoeken. Ook etnische minderheden zoals de RAE, de Bosniakken en de Gorani kunnen in geval van moeilijkheden zonder problemen klacht neerleggen bij de politie.⁸⁸

Nog volgens het EASO-rapport (2016) is het politie-inspectoraat van Kosovo (PIK), dat werd opgericht in juni 2011 van belang bij de werking van de KP. Het PIK is een onafhankelijk orgaan dat toezicht houdt op de werking van de politie. De PIK behandelt klachten, schakelt de Professional Standards Unit (PSU) in wanneer disciplinair onderzoek nodig is, en heeft de bevoegdheid om een strafrechtelijk onderzoek te starten. De samenwerking tussen de PSU en PIK is goed. Tussen september 2013 en juli 2014 heeft het politie-inspectoraat 217 klachten tegen politieagenten behandeld. Dit heeft geresulteerd in negentien arrestaties, 57 schorsingen en negen overplaatsingen.⁸⁹

In het EC-Voortgangrapport van 2016 staat dat, hoewel de KP jaar na jaar vooruitgang boekt, er nog steeds verdere vooruitgang nodig is bij de bestrijding van de criminaliteit. De KP functioneert over het algemeen goed in haar aanpak van eenvoudige misdaden. In de strijd tegen complexe misdaden schiet

⁸⁵ Eulex Kosovo, 26/09/2017, [url](#)

⁸⁶ EASO, 15/11/2016, [url](#)

⁸⁷ Kosovo Police, 2016, [url](#)

⁸⁸ EASO, 15/11/2016, [url](#)

⁸⁹ EASO, 15/11/2016, [url](#)

zij soms tekort. Dit is voornamelijk het gevolg van een zwakke "Intelligence Led Policing" of informatiegestuurd politiezorg. De KP heeft de voorbije jaren stappen ondernomen om haar efficiëntie te verbeteren. Zo heeft ze haar structuur aangepast door de oprichting van een directoraat voor getuigenbescherming. De KP is tevens proactiever geworden in het creëren en onderhouden van lokale samenwerkingsverbanden met alle verschillende gemeenschappen en minderheden. De basis voor deze benadering is de *community policing*-strategie en het bijhorende actieplan voor 2012 – 2016. Een belangrijke instantie binnen deze *community policing*-strategie zijn de Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen. Deze veiligheidsraden, voorgezeten door de plaatselijke burgemeesters en bestaande uit leden van de minderheden binnen een gemeente, zijn overlegorganen die in alle gemeenten van Kosovo gevormd zijn om de dialoog tussen de Kosovaarse politie, de gemeentelijke overheden en de burgers op het gebied van veiligheid te bevorderen.⁹⁰

Intussen heeft de Kosovaarse politie een nieuw Community Policing Strategy and Action Plan 2017-2021.⁹¹

Het periodieke Compact Progress Report van EULEX geeft een genuanceerd beeld van de evoluties binnen het Kosovaarse politie:

"The Kosovo Police has overall maintained a high level of sustainability and accountability in the provision of law enforcement services. Certain gaps and weaknesses still remain, particularly in maintaining a sufficient number of trained staff in various thematic areas, and in reaching a standardised level of equipment throughout the organisation. Moreover, the Kosovo Police in northern Kosovo continued to face hindrances in their further development due to political interference, an incomplete judicial system and a mutual lack of trust with the police headquarters in Pristina. Although it secured an increase in its budget for 2017, the Police Inspectorate of Kosovo faced many challenges in reaching full operational capacity as an independent agency working to ensure police accountability. The level of cooperation with other law enforcement bodies was still not at a desirable level, while necessary legislative changes to regulate the *Law on Police Inspectorate of Kosovo* and to harmonise it with other laws was not placed on the 2017 Government Legislative Program."⁹²

Volgens gegevens geciteerd in het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) zijn de klachten en daaruit volgende onderzoeken intussen nog sterk gestegen:

"The Police Inspectorate of Kosovo (PIK), an independent body within the Ministry of Internal Affairs, was responsible for reviewing complaints about police behavior. As of November PIK reviewed 1,246 citizen complaints regarding police conduct. PIK characterized 748 of these as disciplinary violations and forwarded them to the Kosovo Police Professional Standards Unit; PIK judged another 493 complaints to be criminal cases. As of November, 179 police personnel were under investigation, while another 12 cases from 2015 remained under investigation."⁹³

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat de KP het meest vertrouwde instituut blijft dat de rechtspraak in stand houdt

"The Kosovo Police remain the most trusted institution upholding the rule of law. There are 8 742 police officers in Kosovo, or 440 officers per 100 000 inhabitants, compared to the EU average of 211 in 2015. They are relatively well trained and equipped. The police force has several specialised units both at central level (e.g. the anti-corruption task force) and regional level (e.g. the drugs

⁹⁰ European Commission, 09/11/2016, [url](#)

⁹¹ Kosovo Police, 1/03/2017, [url](#)

⁹² Eulex Kosovo, 26/09/2017, [url](#)

⁹³ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

and trafficking in human beings units). The Kosovo Academy for Public Safety provides a good level of initial and continuous training to police and public security bodies such as correctional or customs services. In November 2016, the Kosovo Police published a Serious and Organised Crime Threat Assessment based on Europol's methodology. It is important that the threats identified are translated into operational priorities backed up with adequate resources."⁹⁴

2.3.2 Internationale politietroepen (EULEX)

Op 9 december 2008 heeft EULEX (zie 2.1.3.) de taken overgenomen van de UNMIK-politie. EULEX heeft als taak toezicht te houden op de KP, de KP te begeleiden en te assisteren. EULEX-politieagenten opereren in de beginjaren na de onafhankelijkheid samen met de KP-agenten, waarbij de EULEX-agenten vooral een begeleidende rol hebben. EULEX heeft eveneens executieve bevoegdheden op bepaalde terreinen, o.a. op het gebied van vervolging van georganiseerde misdaad, corruptie, oorlogsmisdaden, terrorisme en getuigenbescherming. EULEX opereert statusneutraal en in de context van VN-resolutie 1244. Gespecialiseerde eenheden van EULEX onderzoeken onafhankelijk van de KP oorlogsmisdaden, financiële misdaden en de georganiseerde misdaad. EULEX heeft ook haar eigen getuigenbeschermingsprogramma. Het mandaat van EULEX wordt periodiek verlengd.⁹⁵

Eind oktober 2014 zijn aantijgingen van corruptie gebracht tegen leden van EULEX.⁹⁶ Deze aantijgingen hebben niet alleen veel media-aandacht veroorzaakt maar hebben ook geleid tot een verslag door professor Jean-Paul Jacqu ⁹⁷, hiertoe gemandateerd door Federica Mogherini, de hoge vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid. Het Europees Parlement benadrukt dat bij de herziening van het mandaat gevolg moet worden gegeven aan de bevindingen en aanbevelingen uit het verslag.⁹⁸

In november 2017 is opnieuw ophef rond EULEX ontstaan wanneer de hoofdrechtter, de Brit Malcolm Simmons, ontslag neemt. De rechter en EULEX verwijten elkaar corruptie en wanbeheer.⁹⁹

EULEX behoudt ook na juni 2018 (bij de laatste verlenging van het mandaat) een speciale politievertegenwoordiging in Kosovo met de bedoeling de rol van "second security responder" te blijven opnemen.¹⁰⁰

2.3.3 KFOR-troepen

Op basis van VN-Veiligheidsraadresolutie 1244 bevindt zich in Kosovo sinds juni 1999 een internationale, door de NAVO geleide, troepenmacht: KFOR (*Kosovo Force*). De taak van KFOR bestaat onder andere uit de handhaving van de openbare orde en veiligheid en het toezicht houden op de naleving van internationale verdragen. In november 2017 verklaart de KFOR-bevelhebber, generaal majoor Fungo, dat er geen tijdslimiet staat op de aanwezigheid van KFOR.¹⁰¹

⁹⁴ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

⁹⁵ EASO, 15/11/2016, [url](#)

⁹⁶ Koha.net, 27/10/2014, [url](#)

⁹⁷ European Union External Action 14/04/2015, [url](#)

⁹⁸ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

⁹⁹ Politico, 17/11/2017, [url](#)

¹⁰⁰ Gazeta express, 25/04/2018, [url](#)

¹⁰¹ RTK Live, *KFOR's presence in Kosovo has no time limit*, 15/11/2017, [url](#)

2.4. Rechtsbescherming aanwezig door middel van wetgeving: toepassing in de praktijk.

Sinds 2008 heeft er een ingrijpende hervorming van de rechterlijke macht plaatsgevonden in Kosovo. De principes van onafhankelijkheid, onpartijdigheid, verantwoording en efficiëntie liggen aan de basis van deze hervorming. Een uitgebreid wettelijk kader (Wet op de rechtbanken, Wet op de openbare aanklager etc.) is aangenomen in 2010. Op 1 januari 2013 zijn een hele reeks nieuwe wetten in werking getreden. Ook het strafwetboek en het wetboek van strafvordering zijn aanzienlijk hervormd. Alle kleine vergrijpen vallen nu onder de jurisdictie van de nieuw opgerichte basisrechtbanken die de voormalige gemeentelijke rechtbanken en districtsrechtbanken vervangen. De basisrechtbanken vormen de rechtbanken van eerste aanleg voor kleine en strafbare feiten, tenzij anders bij wet geregeld.¹⁰² De Europese Commissie is in 2014 van oordeel dat het juridisch systeem zich goed heeft aangepast aan deze structurele hervormingen.¹⁰³

Verder is in 2011 de Kosovaarse wet op de getuigenbescherming aangenomen. Ze is van kracht sinds 2012. De wet regelt de bescherming van getuigen van ernstige misdrijven. Een akkoord om getuigen in het buitenland te herhuisvesten, in samenwerking met Europol, is ondertekend in januari 2013. Het Kosovaarse getuigenbeschermingsprogramma functioneert naast het getuigenbeschermingsprogramma van EULEX, dat nog steeds verantwoordelijk is voor de bescherming van getuigen van misdaden die vallen onder het mandaat van EULEX. De Kosovaarse politie heeft haar structuur aangepast door de oprichting van een directoraat voor getuigenbescherming met 13 stafleden. Het directoraat wordt ondersteund door EU en EULEX-experten. In overeenstemming met de wet op de getuigenbescherming is er in september 2013 een getuigenbeschermingscommissie opgericht bestaande uit de hoofdaanklager, het hoofd van de dienst Recherche van de KP en directeur van het directoraat. Hoewel intimidatie van getuigen een probleem blijft, is de Europese Commissie in 2014 toch van oordeel dat er verdere vooruitgang is geboekt. Kosovo moet wel nog verdere akkoorden ondertekenen die hervestiging van getuigen toestaan.¹⁰⁴

Wie geconfronteerd wordt met het Kosovaarse gerecht, kan zich voor kostenloze rechtsbijstand beroepen op het zogenoemde "Free legal aid agency". Hiertoe is in februari 2012 de wet¹⁰⁵ op de kostenloze rechtsbijstand goedgekeurd door het parlement. Op 16 december 2016 wordt met de hulp van UNDP een "memorandum of understanding" afgesloten tussen de relevante actoren om de werking van dit agentschap te optimaliseren.¹⁰⁶

De ambassade van Noorwegen steunt en volgt het werk van de kostenloze rechtsbijstand in Kosovo op:

"During February and March (2015), the Norwegian Embassy visited free legal aid offices throughout #Kosovo, along with representatives from the Kosovo Agency for Free Legal Aid. Free legal aid means that the state covers the expenses for certain legal matters. Legal aid is an important tool in the process of guaranteeing #equal access to #justice for all. The Embassy supports the free legal aid offices in Gračanica, Klllokot, Ferizaj, North Mitrovica, Skenderaj, Klina, Gjakova and Dragash. These offices provide free #legal #aid to people of all ethnicities, as is their obligation according to the Constitution of Kosovo. They cover a wide area of law, including issues of administrative, civil and penal matters. The Norwegian Embassy wishes to thank the Agency and

¹⁰² United States Embassy, 2013, [url](#); OSCE, 06/2016, [url](#)

¹⁰³ European Commission, 10/2014, [url](#)

¹⁰⁴ European Commission, 10/2014, [url](#) ; EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁰⁵ Republic of Kosovo, *Law no 4L17 On free legal aid*, 2/2/2012, [url](#)

¹⁰⁶ UNDP Kosovo, *Legal Aid actors delivering as one*, 23/08/2016, [url](#)

the men and women who are operating the offices. It is an important service to both individuals and society as a whole."¹⁰⁷

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) schrijft dat de wet intussen voorziet in de gangbare, moderne standaarden van een democratische rechtsstaat:

"The law provides for a fair and impartial trial, and the judiciary generally upheld the law. Trials are public and the law entitles defendants to the presumption of innocence, the right to be informed promptly and in detail of charges against them, to be present at their trials, to remain silent and not to be compelled to testify or confess guilt, to confront adverse witnesses, to see evidence, and to have legal representation. Defendants have the right to appeal. These rights extend to all citizens without exception."¹⁰⁸

Het *Kosovo 2018 Report* van de EC schrijft over de praktijktoepassing van de basisrechten in Kosovo dat de relevante wetten en strategieën vaak ondermijnd worden door onvoldoende financiële (en andere) middelen, beperkte politieke prioritisering en een gebrek aan coördinatie. Verder staat in dit rapport:

"Kosovo still needs to be more efficient in dealing with the backlog of cases. Courts face a high number of incoming criminal cases most of which are minor offence cases. This risks courts not being able to dedicate the necessary attention to high-profile and serious cases. The judicial system needs to ensure proper follow-up of all high-profile cases, including cases handed over by the European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX).

The efficiency of the judiciary is seriously hampered by shortcomings in criminal legislation. Many provisions in the Criminal Procedure Code are too cumbersome and formalistic to permit robust and successful investigation and prosecution. They should be amended (for example the time prescribed by law to investigate cases). Additionally, the low capacity and commitment of some judges to manage court proceedings, to sanction the parties causing delays and to ensure the presence of all parties at sessions leads to numerous postponements of hearings and unreasonably protracted criminal proceedings. These aspects and the tendency by the Appellate Court to send cases for retrial to the basic courts contribute to a lengthy average disposition time (i.e. the average time taken from filing indictment to a judgment). These delays in proceedings, in combination with the preference for detention over other restrictive measures, have led to cases of overly long detention.

The organisation of courts and resource allocation rests with the court presidents and heads of prosecution offices. When necessary, judges and prosecutors can be temporarily transferred. This has proven to be an effective tool to bolster understaffed courts and prosecution offices. The number of legal staff directly assisting judges and prosecutors is considered insufficient.

International human rights instruments form an integral part of Kosovo's legal framework and are directly applicable, as provided for in the Kosovo Constitution. Kosovo continued to align its legislation with these instruments and maintained its practice of ad hoc reporting."¹⁰⁹

Het *non-refoulement* beginsel is opgenomen in artikel 7 van de Kosovaarse asielwet en wordt nageleefd. In maart 2018 zijn zes Turken met verblijfsvergunning in Kosovo opgepakt en vervolgens uitgeleverd aan Turkije. De zes worden ervan verdacht banden te hebben met de Gulenbeweging.¹¹⁰

¹⁰⁷ Norwegian Embassy in Pristina, *Facebook post*, 23/03/2015, [url](#) en Norwegian Embassy, 25/05/2017, [url](#)

¹⁰⁸ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁰⁹ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

¹¹⁰ Balkan Insight, 20/04/2018, [url](#)

2.5. Systeem van daadwerkelijke rechtsmiddelen tegen schending van rechten en vrijheden

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2017) zijn er burgerlijke rechtsmiddelen voor inbreuken tegen de mensenrechten maar zijn de slachtoffers niet in staat om zich ervan te bedienen door bureaucratische procedures en de grote gerechtelijke achterstand.¹¹¹

Het *Kosovo 2018 Report* van de EC schrijft hierover dat effectieve implementering van mensenrechtenwetgeving een uitdaging blijft

“On the promotion and enforcement of human rights, effective implementation of human rights legislation remains a challenge. The Advisory Office for Good Governance lacks the necessary resources and capacity to manage its workload effectively. As a result, it has been unable to perform monitoring and coordination duties for a number of important human rights strategies, and it has not been able to monitor the implementation of recommendations by the Office of the Ombudsperson. The authorities should assess the institutional capacities of the Advisory Office and evaluate how it can meet the requirements to fulfil its mandate. The Inter-Ministerial Coordination Group for Human Rights, established in May 2016 as the main coordinating body for human rights, held its first and only meeting in February 2017. Stronger political leadership and commitment are required to ensure that the Group delivers on its mandate. There has been no significant progress in the development of an overarching human rights strategy incorporating the twelve human rights-related strategies.”¹¹²

2.5.1. Lokale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties

Het toezicht op de naleving van mensenrechten in Kosovo vindt plaats door internationale en lokale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties. Deze organisaties rapporteren geregeld over de situatie van de mensenrechten in Kosovo. Er zijn tevens diverse andere internationale organisaties aanwezig in Kosovo, waaronder het bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN (OHCHR), de Europese Commissie en de Raad van Europa. De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) speelt een belangrijke rol op het gebied van mensenrechten en goed bestuur. OVSE houdt onder andere toezicht op overheidsinstanties en is betrokken bij de totstandkoming van wetgeving. Op lokaal niveau zijn er tal van Kosovaarse niet-gouvernementele organisaties die actief zijn op het terrein van mensenrechten. Deze organisaties kunnen over het algemeen zonder belemmeringen functioneren.¹¹³

2.5.2. Ombudspersoon

De Ombudspersoon is sinds november 2000 bevoegd voor alle klachten over mensenrechtenschendingen of ambtsmisbruik door de civiele instanties in Kosovo. De Ombudspersoon gaat aanwijzingen voor mensenrechtenschendingen na en doet aanbevelingen voor het verhelpen ervan in een jaarverslag aan het parlement. Klachten en verzoeken kunnen worden ingediend door individuen, groepen of organisaties en worden vertrouwelijk behandeld. De Ombudspersoon kan op eigen initiatief een onderzoek instellen. Op basis van de onderzoeksresultaten kan de Ombudspersoon aanbevelingen doen. Deze aanbevelingen zijn niet bindend, en worden door de overheid zelden

¹¹¹ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹¹² European Commission, 17/04/2018, [url](#)

¹¹³ EASO, 15/11/2016, [url](#)

opgevolgd. De Europese Commissie stelt in 2015 dat er 2.224 klachten werden ontvangen, 8,6 % meer dan het jaar voordien.¹¹⁴

De EC ziet in 2015 een verdere verbetering in het werk van de Ombudspersoon. De Kosovaarse overheid heeft positieve stappen ondernomen door een budget toe te wijzen voor het broodnodige nieuwe gebouw van de Ombudspersoon. De EC stelt dat de centrale en lokale overheden zich niet voldoende engageren om de aanbevelingen van de Ombudspersoon op te volgen.¹¹⁵

In juli 2015 wordt de vernieuwde wet over de Ombudspersoon van kracht waardoor het mandaat versterkt is en de Ombudspersoon ook bijkomende macht krijgt. De Ombudspersoon is volgens de EC (2016) begonnen met de implementatie van de "wet op de Ombudspersoon". Er is meer en betere rapportering waardoor de Ombudsdienst wordt versterkt. Secundaire wetgeving moet wel nog worden aangenomen. Volgens de EC worden de aanbevelingen van de Ombudspersoon steeds meer opgevolgd. De Kosovaarse overheid heeft in augustus 2016 het broodnodige nieuwe gebouw voor de Ombudspersoon voorzien. De Ombudspersoon moet wel zijn adjuncten nog steeds benoemen.¹¹⁶

In april 2017 schrijft de Mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa:

"In July 2015 a new Law on the Ombudsperson entered into force, along with the Law on the Protection against Discrimination and the Law on Gender Equality, which strengthened the mandate of the Ombudsman and gave him additional powers. This included the establishment within the Ombudsman's Office of a national mechanism for the prevention of torture. Moreover, punitive measures for lack of co-operation with the Ombudsman were provided for, as well as a possibility for the Ombudsman to act as amicus curiae in domestic court cases relating to discrimination. The Ombudsman's Office currently has 60 staff members, with sub-offices in five regions. In his discussion with the Commissioner the Ombudsman, Hilmi Jashari, stressed his satisfaction with the powers and tools that he has at his disposal, as well as with the support the institution has received. Highlighting the importance of the effective implementation of his recommendations for the credibility of the institution, the Ombudsman noted a need for the authorities to step up their compliance with his recommendations."¹¹⁷

HRW noteert in zijn mensenrechtenrapport van 2018 dat ook het EP Kosovo heeft opgeroepen om de rol van de Ombudspersoon nog te versterken alsook om de inspanningen te vermeerderen om de minderheden te beschermen.¹¹⁸

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat de Ombudspersoon de meest vertrouwde instelling van Kosovo geworden is

"The Ombudsperson has continued to strengthen its capacity to review cases and has become the most trusted institution in Kosovo. The Assembly has appointed 5 deputies to the Ombudsperson, although with much delay. There is a need for the Assembly to review its internal regulations on this."¹¹⁹

¹¹⁴ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹¹⁵ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹¹⁶ European Commission, 09/12/2016, [url](#)

¹¹⁷ Council of Europe, 10/04/2017, [url](#)

¹¹⁸ HRW, 18/01/2018, [url](#)

¹¹⁹ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

2.5.3. Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen

Een belangrijke instantie op lokaal vlak om de veiligheid van minderheden (zie 3) aan te pakken zijn de Gemeentelijke Veiligheidsraden voor de Gemeenschappen. Deze veiligheidsraden, voorgezeten door de plaatselijke burgemeesters en bestaande uit leden van de minderheden binnen een gemeente, zijn overlegorganen die in alle 34 gemeenten van Kosovo gevormd zijn om de dialoog tussen de Kosovaarse politie, de gemeentelijke overheden en de burgers op het gebied van veiligheid te bevorderen. Er is veelvuldig contact tussen de politie en de bevolking via deze raden en via de "Lokale Comit es voor Openbare Veiligheid"¹²⁰ op dorps- en wijkniveau waar de politieagenten de vertegenwoordigers van plaatselijke verenigingen en gemeenschappen kunnen ontmoeten.¹²¹

2.5.4. Antidiscriminatiewetgeving

De Europese Commissie (2015) en het Europees Parlement (2016) zijn uitermate positief over de aannames in mei 2015 van de wet betreffende bescherming tegen discriminatie.¹²²

De antidiscriminatiewet is een belangrijk systeem bij de bescherming van mensenrechten. De wet verbiedt discriminatie op grond van geslacht, leeftijd, seksuele geaardheid, etniciteit, geloofsovertuiging, sociale afkomst en alle andere gronden. Het naleven van de daarin vermelde discriminatieverboden wordt door het Bureau van de Mensenrechtenco rdinator gecontroleerd. Het plaatsen van dit Bureau onder de rechtstreekse bevoegdheid van de eerste minister in 2017 benadrukte het belang dat aan de bescherming tegen discriminatie werd toegekend. De mensenrechtenco rdinator werkt samen met instanties in alle ministeries die het naleven van de mensenrechten moeten controleren. Hij werkt ook met nationale en internationale partners als de OVSE samen om het respect voor de mensenrechten en de bescherming tegen discriminatie bij alle regeringsinstellingen, ministeries en gemeenten te garanderen.¹²³

Volgens de EC (2016) wordt haatzaaien tegen LGBTI en etnische minderheden in 2016 toch nog zelden onderzocht. Er wordt ook nog te weinig ingezet op preventieve maatregelen zoals bewustmaking. Tot slot moeten de politieke leiders van Kosovo meer doen om de tolerantie te bevorderen. Het Europees Parlement blijft in haar resolutie van februari 2016 bezorgd over de geringe aanpak van en onderzoek naar de haatpropaganda die met name gericht is op de LGBTI-gemeenschap en minderheidsgroepen.¹²⁴

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat er in 2017 nieuwe wetgeving omtrent discriminatie is aangenomen:

"On non-discrimination, some progress has been noted, given that in 2017 Kosovo adopted the Regulation on Institutional Mechanisms for Protection from Discrimination in Government and Municipalities. This Regulation aims to define the duties and responsibilities of the relevant staff at central and municipal level and define their coordination, reporting and cooperation with other institutional mechanisms for protection from discrimination. The tracking mechanism of the Prosecutorial Council still needs to be extended to cover cases of all forms of discrimination, not only those based on ethnicity".¹²⁵

¹²⁰ (Albanees: *Komitete Lokale p r Siguri n  Bashk si*, KLSB; Servisch: *lokalne odbore za javnu bezbednost*, LOJB); Romani : *Lokalune Komisie vash Publikuno Siguripe*)

¹²¹ Kosovo Police, 2016, [url](#) ; OFPRA - CNDA - BAMF, 29/01/2016, [url](#) ; EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹²² European Commission, 10/11/2015, [url](#) ; European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹²³ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹²⁴ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹²⁵ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

2.6. Detentieomstandigheden

Het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (2018) schrijft:

“Prison and detention center conditions met some international standards, but significant problems persisted in penitentiaries, specifically, the lack of rehabilitative programs, prisoner-on-prisoner violence, corruption, exposure to radical religious or political views, and substandard medical care.

During the year the Kosovo Rehabilitation Center for Torture Victims (KRCT) received complaints from prisoners regarding inappropriate behavior, verbal harassment, prisoner-on-prisoner violence, and in some cases physical mistreatment by correctional officers, mainly at the Dubrava Prison and the Detention center in Lipjan.”¹²⁶

De Raad van Europa schrijft in 2016 over de politiedetentiefaciliteiten:

“The delegation observed further improvements regarding material conditions in various police stations. In particular, at Gračanica/Graçanicë, Laposavić/Leposaviq, Mitrovicë/Mitrovica South and Obiliq/Obilić, police custody cells have been newly constructed or renovated, and most of the deficiencies observed during previous visits to other police stations have been remedied. That said, at Pejë/Peć Police Station, artificial lighting in the custody cells was very poor and, in several of the police stations visited, cells were not equipped with a call system.”¹²⁷

Over gevangenis staat in dit rapport te lezen:

“Material conditions varied widely amongst the different KCS establishments. As was the case at the time of the 2010 visit, overcrowding was generally not a problem, although instances of overcrowding were observed in certain blocks at Dubrava Prison (due to ongoing renovation work in other blocks) as well as in some cells in the detention centres in Pejë/Peć and Prishtinë/Priština (see paragraphs 38, 40 and 41).”¹²⁸

¹²⁶ US DoS, [url](#)

¹²⁷ Council of Europe, 8/9/2016, [url](#)

¹²⁸ Council of Europe, 8/9/2016, [url](#)

3. Specifieke situaties

3.1. Persvrijheid

Op het gebied van de persvrijheid blijven er volgens de Europese Commissie (2014) nog steeds bedreigingen tegen journalisten gemeld worden. Journalisten staan ook bloot aan politieke druk en worden geconfronteerd met intimidatie.¹²⁹

Volgens het EC-Voortgangsrappport van 2015 is Kosovo met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting enigszins voorbereid op de lidmaatschapsverplichtingen, maar is er in 2015 geen vooruitgang geboekt.¹³⁰

Volgens de International Research and Exchanges Board (2016) blijven bedreigingen tegen journalisten in Kosovo *'wide and present'*¹³¹ en volgens de Bertelsmann Stiftung (2016) worden journalisten geconfronteerd met politieke druk en fysieke aanvallen.¹³²

In 2017 staat in het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken dat de vrijheid van vergadering en van vereniging alsook de vrijheid van mening en van pers door de Kosovaarse grondwet gegarandeerd worden. Toch blijven volgens dit rapport (2017) intimidatie en dreigementen onveranderd voorkomen:

"The constitution and law provide for freedom of speech and press. While the government generally respected these rights, credible reports persisted that some public officials, politicians, businesses, and radical religious groups sought to intimidate media representatives."¹³³

"As of November 10, the Association of Journalists of Kosovo (AJK) and media outlets reported 17 instances in which government officials, business interests, or radical religious groups abused press freedom, including by physical assaults and verbal threats directed at journalists and pressure on outlets not to publish certain materials [...]. Some journalists refrained from critical investigative reporting due to fear for their physical or job security."¹³⁴

Freedom House bestempelt Kosovo's *"press freedom status"* voor 2017 als *"partly free"*.¹³⁵

Het *Kosovo 2018 Report* van de EC schrijft dat het aantal bedreigingen en aanvallen op journalisten is toegenomen:

"The number of threats and attacks against journalists has increased. According to the Association of Journalists of Kosovo, in 2017 alone 24 incidents were reported, twice the number compared to the previous reporting period. Among the cases, 2 editors-in-chief have received death threats and a journalist who was physically attacked was on a later occasion threatened by a member of parliament. Authorities have opened investigations into all these cases but in general, these investigations are slow and there were only 2 final convictions in 2017 regarding threats and attacks in previous years."¹³⁶

¹²⁹ European Commission, 10/2014, [url](#); European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹³⁰ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹³¹ IREX, 2016, [url](#)

¹³² Bertelsmann Stiftung, 2016, [url](#)

¹³³ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹³⁴ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹³⁵ Freedom House, 2017, [url](#)

¹³⁶ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

3.2. Minderheden (Noord-Kosovo)

Het merendeel van de interetnische incidenten in Kosovo heeft betrekking op Serviërs (in Noord-Kosovo). In 2004 breken hevige rellen uit nadat drie Albanees-Kosovaarse kinderen verdrinken in de rivier de Ibar. Er vallen negentien doden, Albanezen en Serviërs. Ruim 900 mensen raken gewond en duizenden slaan opnieuw op de vlucht. Ook in 2011, 2012 en 2013 is het soms tot zware ongeregeldeheden gekomen.¹³⁷

Na het akkoord van 19 april 2013 (zie 1.2.1.) komt het occasioneel toch nog tot incidenten. Zo gebeuren er ook in 2014 en 2015 opnieuw etnisch gemotiveerde incidenten waar Serviërs het slachtoffer van zijn. De incidenten hebben verder voornamelijk betrekking op kleinschalig geweld zoals inbraken en diefstallen, brandstichting op leegstaande woningen, het kraken van huizen en vandalisme en diefstal op religieuze sites. Het aantal gevallen van geweld waarbij personen betrokken zijn is volgens de Europese Commissie in 2014 afgenomen.¹³⁸

Onder meer volgens de OVSE, is in 2014 op het terrein in Noord-Kosovo een positieve vooruitgang duidelijk. Zo hebben de Kosovaarse politie en de internationale veiligheidsdiensten (EULEX en KFOR) opnieuw volledige bewegingsruimte. Verder zijn de lokale (her)verkiezingen van 23 februari 2014¹³⁹ en de algemene verkiezingen van 8 juni 2014 succesvol en zonder enige vorm van geweld verlopen.¹⁴⁰

In afwachting van de volledige integratie van het gerechtelijk apparaat in het noorden in het Kosovaarse systeem, worden de rechtszaken anno 2014 in de basisrechtbank van Mitrovica nog uitsluitend voorgezeten door EULEX-rechters en worden personen uitsluitend aangeklaagd door EULEX-aanklagers.¹⁴¹

De Europese Commissie stelt in 2014 en 2015 dat de Kosovaarse autoriteiten meer moeten doen om de daders van interetnisch geweld te vervolgen.¹⁴²

Volgens de Europese Commissie is de situatie in Noord-Kosovo in 2015 in vergelijking met de vorige jaren verbeterd. Kosovo heeft vooruitgang geboekt op het gebied van de integratie van de politie en van het gerechtelijk apparaat in het noorden in het Kosovaarse systeem.¹⁴³

In augustus 2015 wordt er een akkoord gesloten over de oprichting van een Vereniging van Kosovaarse gemeenten met een Servische meerderheid.¹⁴⁴

Volgens het missierapport van OFPRA uit 2015 en het jaarlijkse mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken van april 2016 komen er frequent veiligheidsincidenten voor in het noorden van Kosovo. De meeste incidenten hebben echter geen etnisch element. Ze hebben meestal betrekking op interne spanningen binnen de Kosovaarse-Servische gemeenschap.¹⁴⁵

Het Europese Parlement is in 2016 van oordeel dat er vooruitgang geboekt is op het gebied van respect voor en de bescherming van de minderheden. Kosovo blijft zich toespitsen op de uitvoering van alle prioriteiten op korte termijn zoals die zijn vastgesteld in het haalbaarheidsonderzoek van 2012, onder meer door zich verder te focussen om de voorwaarden te scheppen voor de Serviërs om hen deel te laten uitmaken van de toekomst van Kosovo. Zo zijn er ondertussen radio- en tv-uitzendingen in het

¹³⁷ Landinfo, 15/10/2014, [url](#)

¹³⁸ European Commission, 10/2014, [url](#); European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹³⁹ OSCE, 23/02/2014, [url](#)

¹⁴⁰ Security Council Report, 01/05/2014, [url](#)

¹⁴¹ European Commission, 10/2014, [url](#)

¹⁴² European Commission, 10/2014, [url](#); European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹⁴³ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹⁴⁴ European External Action Service, 25/08/2015, [url](#); European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹⁴⁵ USDOS, 13/04/2016, [url](#); OFPRA - CNDA - BAMF, 29/01/2016, [url](#)

Servisch door de openbare zender (RTK 2). Verder zorgt Kosovo voor een betere bescherming van het Servische religieuze en culturele erfgoed. De speciale eenheid van de politie die instaat voor de bescherming van het Servische religieuze en culturele erfgoed, blijft goed functioneren. Het Europees Parlement (EP) verzoekt de nationale en lokale instanties zich meer in te spannen voor de tenuitvoerlegging van de aangenomen wetten om bij te dragen aan de verdere ontwikkeling van de multi-etnische samenleving, vooral op het vlak van onderwijs en werkgelegenheid voor minderheden, en met het doel directe en indirecte discriminatie te voorkomen.¹⁴⁶

HRW en het rapport van de Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken stellen over 2016 en 2017 dat Kosovaarse Serviërs klachten blijven hebben over hun mogelijkheden om zich te registreren. Vanaf 20 december 2016 is het evenwel mogelijk in Zubin Potok, Leposavic/q, Zvecan en Mitrovice/a om onder meer identiteitskaarten te verkrijgen. Tussen januari en augustus 2017 worden opnieuw gevallen van interetnische spanningen geregistreerd.

“Kosovo Serbs in four northern municipalities complained that they were not able to register births, marriages, or divorces, and thus obtain official Kosovo documents because their existing documents of life events were registered only under the government of Serbia’s parallel system. During the year the government worked to establish civil registry offices in Kosovo-Serb majority areas in the north of the country, although they have struggled to open them and implement a new arrangement to permit registration. As of December 20, the Civil Registration Agency announced that Kosovo citizens in Zubin Potok, Leposavic/q, Zvecan, and Mitrovice/a could receive ID cards, passports, drivers licenses, and vehicle registrations.”¹⁴⁷

“Tensions between Serbs and Kosovo Albanians continued, particularly in the north. Inter-ethnic tensions continued during 2017 particularly in Kosovo’s divided north. Kosovo police registered 15 cases of inter-ethnic violence between January and August 2017, involving disruption of public order, defamatory graffiti, incitement of religious, ethnic and racial hatred, and light bodily injury, without specifying the total number per category, making effective scrutiny of police response to inter-ethnic violence difficult. Kosovo police in August stated that cases were under investigation.”¹⁴⁸

Op 16 januari 2018 wordt de leider van de Servische Kosovaren, Oliver Ivanovic, vermoord voor zijn kantoor in Noord-Mitrovica. (zie 1.2.2.)¹⁴⁹

3.3. Minderheden (Roma, Ashkali, Egyptenaren)

In het Voortgangsrapport van de EC uit 2015 staat dat, ondanks de goede wil van de Kosovaarse autoriteiten, RAE geconfronteerd blijven met verschillende problemen, zoals moeilijke sociaal-economische levensomstandigheden, een gebrek aan onderwijs, slechte gezondheidszorg en discriminatie. De toegang voor RAE-leerlingen tot kwalitatief goed onderwijs wordt beperkt door de lagere inschrijvingsgraad, hogere drop-out en slechtere academische prestaties dan de meerderheidsbevolking. De EC is van oordeel dat ook de toegang van RAE tot de burgerlijke stand nog steeds een probleem vormt. De Europese Commissie stelt dat Kosovo de nodige middelen moet toewijzen om tastbare vooruitgang te boeken bij de uitvoering van de strategie en het actieplan voor de Roma, Ashkali en Egyptenaren. De EC benadrukt dat het toekennen van grond aan RAE die terugkeren cruciaal is voor een succesvolle integratie. De EC benadrukt dat 12 gemeenten lokale

¹⁴⁶ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹⁴⁷ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁴⁸ HRW, 18/01/2018, [url](#)

¹⁴⁹ Balkan Insight, 16/01/2018, [url](#)

actieplannen voor de integratie van de RAE aangenomen hebben. Nog volgens de EC hebben de leercentra een positieve rol gespeeld bij het terugdringen van de schooluitval. De RAE hebben volgens de EC dezelfde toegang tot gezondheidszorg als andere burgers en het ministerie van Gemeenschappen en Terugkeer heeft een budget opzij gezet voor huisvesting. Toch is de EC van oordeel dat er actieve maatregelen genomen moeten worden om de RAE in de arbeidsmarkt te betrekken. Er is tot slot vooruitgang geboekt bij het oplossen van de registratieproblemen van RAE-kinderen. De Kosovaarse overheid heeft haar steun uitgebreid aan het registratieproces van meer dan 600 ontheemde Roma, Ashkali en Egyptenaren die momenteel in Montenegro verblijven.¹⁵⁰

Volgens internationale en lokale gesprekspartners geïnterviewd door OFPRA in 2015, zijn de RAE in de afgelopen jaren op geen enkele manier het voorwerp geweest van ernstig geweld. Volgens dit rapport voeden de gebeurtenissen van 1999 en 2004 bij sommigen wel nog steeds een gevoel van onveiligheid. Volgens dit rapport worden incidenten met minderheden, zoals geweld, bedreiging, diefstal en vandalisme, ongeacht hun motieven, systematisch geïdentificeerd door de nationale autoriteiten (politie, justitie, ombudsman) en de internationale autoriteiten in Kosovo (EULEX, de OVSE, UNMIK), alsmede door een aantal ngo's.¹⁵¹

In december 2015 stelt de Kosovaarse regering haar nieuwe "*Draft-Strategy and Action Plan 2016-2020 for the Inclusion and Integration of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo*"¹⁵² voor. Om zeker haar doelstellingen te behalen heeft de nieuwe strategie slechts betrekking op vier domeinen (tegenover 11 in de vorige strategie)¹⁵³: onderwijs, werkgelegenheid en sociale aangelegenheden, gezondheid en huisvesting. De nieuwe strategie stelt dat de vorige strategie (2009-2015) te ambitieus was en hierdoor slechts

"partially implemented due to insufficient financial and human resources, inappropriate determination of indicators, incomplete monitoring and reporting on activities, poor coordination between line ministries and between central and local institutions".¹⁵⁴

In het mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (over 2015):

As of September, 33 crimes were reported against the Kosovo-Bosniak communities in the Peje/Pec and Prizren regions, including targeted thefts, threats, assaults, and property damage. Twenty crimes were reported against the Kosovo-Gorani community in the Dragash/Dragas area, including property damage, theft, physical assaults, and threats. There were also attacks reported against members of the Kosovo-Roma, Kosovo-Ashkali, and Kosovo-Egyptian communities in the Peje/Pec, Ferizaj/Urosevac, and North and South Mitrovice/Mitrovica municipalities.¹⁵⁵

De economische toestand in Kosovo blijft ook anno 2016 precair. De levensomstandigheden van de RAE (Roma, Ashkali en Egyptenaren) blijven moeilijk. Ze krijgen vaak te maken met sociale uitsluiting en discriminatie. Kinderarbeid en kindhuwelijken blijven voorkomen. De toegang tot de arbeidsmarkt is moeilijk en het merendeel van de RAE overleeft via informele werkgelegenheid.¹⁵⁶

Op 15 november 2016 wordt het definitieve strategie- en actieplan voorgesteld. De strategie en het actieplan die voorzien waren voor de jaren 2016-2020, zullen nu betrekking hebben op de jaren 2017-2021.¹⁵⁷

¹⁵⁰ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹⁵¹ OFPRA - CNDA - BAMF, 29/01/2016, [url](#)

¹⁵² Office of the Prime Minister, 27/04/2016, [url](#)

¹⁵³ Kosovo 2.0, 11/10/2016, [url](#)

¹⁵⁴ Kosovo Education and Employment Network (KEEN), 05/2016, [url](#)

¹⁵⁵ USDOS, 13/04/2016, [url](#)

¹⁵⁶ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁵⁷ Koha.net, 15/11/2016, [url](#) ; Kosovo 2.0, 27/12/2016, [url](#)

De Europese Commissie is in 2016 van oordeel dat Kosovo de uitvoering van de strategie en het actieplan voor de Roma, Ashkali en Egyptenaren (2009-2015) moet versnellen. Het Europees Parlement (EP) merkt in 2016 op dat er meer moet worden gedaan om de rechten van alle etnische minderheden in Kosovo, met inbegrip van de Roma, Ashkali en Egyptische gemeenschappen alsook de Gorani-gemeenschap te beschermen en in de praktijk te waarborgen, door de desbetreffende wetgeving volledig ten uitvoer te leggen. Het Europees Parlement (EP) is verheugd over de "Verklaring van Pristina"¹⁵⁸ die regeringen en internationale, intergouvernementele en maatschappelijke organisaties vraagt om de beginselen van non-discriminatie en gelijkheid grondig toe te passen tijdens het werk aan de bevordering en eerbiediging van de rechten van de Roma en de bestrijding van antiziganisme in de Westelijke Balkan.¹⁵⁹

Volgens het jaarlijkse mensenrechtenrapport van HRW heeft de VN secretaris-generaal in mei 2017 zijn bezorgdheid geuit over etno-nationalistische gevoelens en heeft hij alle partijen opgeroepen om interetnische spanningen te verminderen.¹⁶⁰

Er is in 2017 ook bericht over Kosovaarse asielzoekers met een minderhedenprofiel die uit het buitenland naar Kosovo terugkeren:

"During the first nine months of the year, the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) registered 333 voluntary returns of members of ethnic minorities to Kosovo, up from 276 during that period in 2016. The Kosovo Ministry of Internal Affairs registered 2,480 forced returns to Kosovo between January and October, including 159 Roma, 138 Ashkali, and 17 Egyptians. Ethnic data was missing for the month of June. Among those forcibly deported to Kosovo, 646 were children. Most of these forced returns were from Germany and returnees received limited assistance upon return."¹⁶¹

"The return process in some areas of the country continued to be marked by security incidents and by the host community's reluctance to accept minority returnees. No Kosovo Serb has yet returned to Gjakove/Djakovica. UNHCR observed limited opportunities for interaction between returnees and receiving communities as well as the returnees' lack of trust in law enforcement. In addition minority return was beset with security difficulties, and official obstruction in Istog/Istok, Kline/Klina, Mamushe/Mamusa, Mushtishte/Musutiste, and Mitrovica/Mitrovice North often discouraged returns. UNHCR reported that significant delays in providing voluntary returnees with reintegration assistance contributed to secondary displacement."¹⁶²

Op 14 juni 2017 neemt het Europese Parlement een resolutie aan over het Voortgangsrapport van 2016. Hierin merkt het EP op dat er nog verdere inspanningen nodig zijn om de rechten van de minderheden te beschermen.

"While commending the establishment of the Inter-Ministerial Coordination Group for Human Rights in 2016, (the EP) notes that further efforts are needed to protect the rights of all minorities in Kosovo, including Roma, Ashkali, Egyptian and Gorani communities, through the full implementation of the relevant legislation and the allocation of sufficient resources; (the EP) calls on the competent national and local authorities to undertake as a matter of priority all necessary legislative and practical measures to limit discrimination and to affirm the rights of the various ethnic minorities, including cultural, linguistic and property rights, so as to contribute to the development of a multi-ethnic society; (the EP) calls on Kosovo to ensure that returning refugees, many of whom are Roma, are fully integrated and have their rights as citizens reinstated, thus

¹⁵⁸ Civil Rights Defenders, 27/11/2015, [url](#)

¹⁵⁹ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹⁶⁰ HRW, 18/01/2018, [url](#)

¹⁶¹ HRW, 18/01/2018, [url](#)

¹⁶² USDOS, 03/03/2017, [url](#)

ending statelessness; (the EP) calls on Kosovo to adopt a new strategy and action plan for the integration of Roma, Ashkali and Egyptian communities;”¹⁶³

Ook het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft het in 2017 nog over “wettelijk onzichtbare” RAE. Het gaat over 618 personen die niet in staat zijn aan te tonen dat ze in het land zijn geboren. In de loop van 2016 heeft het Kosovaarse Civil Registration Agency van het ministerie wel 924 IDP’s van Kosovo in Montenegro van identiteitsdocumenten voorzien.

“In August the Ministry of Interior reported 618 Ashkalis, Egyptians, and Roma were “legally invisible” due to their inability to provide evidence of their birth in the country. During the year the ministry’s Civil Registration Agency provided birth certificates, IDs, and/or passports to 924 displaced persons from Kosovo in Montenegro.”¹⁶⁴

In 2018 schrijft HRW dat er nog steeds Roma-families in informele woonsituaties verblijven. Ze genieten hierbij niet van basisvoorzieningen en lopen het risico uitgezet te worden. HRW schrijft ook over aanhoudende discriminatie en aanhoudende problemen om identiteitsdocumenten te verkrijgen.

“Roma, Ashkali, and Egyptian communities continue to face discrimination [...]. Roma, Ashkali, and Egyptians continue to face problems acquiring personal documents, affecting their ability to access health care, social assistance, and education. There was slow implementation of a new strategy for the integration of Roma, Ashkali, and Egyptian communities. The strategy was adopted in 2016 and focused on improving civil registration, access to housing, education, health care, and employment. Public funds to finance the strategy’s programs were lacking.”¹⁶⁵

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat de situatie van Roma en Ashkali moeilijk blijft

“The situation of Roma and Ashkali communities remains difficult. The new strategy and action plan for 2017-2021 for their inclusion in Kosovo society was not adopted until April 2017, 16 months after the previous strategy expired. Just before its adoption by the government, the strategy was amended to exclude from its scope the Egyptian community. The European Commission and civil society organisations have expressed concern that this could lead to a further marginalisation of Egyptian community members. Coordination mechanisms at all levels as foreseen in the strategy need to be fully operational and politically supported.”¹⁶⁶

3.4. Minderheden (Turken, Bosniakken)

In het mensenrechtenrapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken (over 2015):

As of September, 33 crimes were reported against the Kosovo-Bosniak communities in the Peje/Pec and Prizren regions, including targeted thefts, threats, assaults, and property damage. Twenty crimes were reported against the Kosovo-Gorani community in the Dragash/Dragas area, including property damage, theft, physical assaults, and threats. There were also attacks reported against members of the Kosovo-Roma, Kosovo-Ashkali, and Kosovo-Egyptian communities in the Peje/Pec, Ferizaj/Urosevac, and North and South Mitrovice/Mitrovica municipalities.¹⁶⁷

Voor leden van andere etnische minderheden (bv. Turken, Bosniakken en Gorani) wordt de veiligheidstoestand toch stabiel genoemd. Zij zijn blootgesteld aan dezelfde sociale en economische levensomstandigheden als de meerderheid van de bevolking.¹⁶⁸

¹⁶³ European Parliament, 14/06/2017, [url](#)

¹⁶⁴ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁶⁵ HRW, 18/01/2018, [url](#)

¹⁶⁶ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

¹⁶⁷ USDOS, 13/04/2016, [url](#)

¹⁶⁸ EASO, 15/11/2016, [url](#)

3.5. Vrouwen, alleenstaande moeders en huiselijk geweld

In 2008 verklaren 46,4 % van de vrouwen, maar ook 39,6 % van de mannen dat ze in hun leven ooit het slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld.¹⁶⁹

In september 2010 keurt het Kosovaarse parlement de "Wet op Bescherming tegen Huiselijk Geweld" goed, samen met een strategie en nationaal actieplan ter bestrijding van het fenomeen. Het doel van de wet is om een reeks van wettelijke maatregelen te voorzien die slachtoffers van huiselijk geweld beschermen.¹⁷⁰

In 2012 publiceert de OVSE een zogenoemde "*Catalogue of advice and assistance for domestic violence victims*". Hierin staan alle relevante contactadressen en ad hoc info (vb over de procedures om bijstand en bescherming te vragen) die voor slachtoffers en zorgverstrekkers in Kosovo van nut kunnen zijn.¹⁷¹

In 2013 heeft de Kosovaarse politie 869 gevallen van huiselijk geweld tegen vrouwen en 220 gevallen van huiselijk geweld tegen mannen geregistreerd.¹⁷²

In 2015 beweren 31 % van de personen die door het Kosovo Women's NGO Network ondervraagd zijn, dat ze in 2014 slachtoffers van huiselijk geweld geworden zijn.¹⁷³

Van april 2015 tot juni 2018 loopt een "*UN joint programme on domestic violence in Kosovo*" dat voor 1.000.000 euro gefinancierd wordt door Finland. Bedoeling is om de mogelijkheden van de lokale dienstverleners in de context van slachtoffers van huiselijk geweld te versterken.¹⁷⁴

In Het Voortgangsrapport van de EC (2015) staat dat elk politiekantoor in Kosovo een eenheid heeft die verantwoordelijk is voor de behandeling van gevallen van huiselijk geweld. In januari 2014 heeft de regering ook een actieplan goedgekeurd voor de uitvoering van VN-Veiligheidsraad Resolutie 1325 over vrouwen, vrede en veiligheid. Een petitie, die aan de secretaris-generaal van de VN vraagt om over misdaden van seksueel geweld op vrouwen tijdens de oorlog in Kosovo te rapporteren, is door meer dan 100.000 mensen ondertekend. In maart 2014 neemt het parlement de wetgeving aan met het oog op de erkenning van deze slachtoffers.

De Europese Commissie ziet nog een groot aantal uitdagingen. Zo moeten eigendomsrechten op een correcte manier kunnen worden afgedwongen, met inbegrip van de toegang van vrouwen tot erfenissen. Verder moet Kosovo een systeem oprichten om het verzamelen van statistieken over gendergerelateerd geweld mogelijk te maken. De vertegenwoordiging van vrouwen, vooral in hogere functies, blijft zowel in de publieke als de private sector erg laag. Tot slot is er ook behoefte aan verdere opleiding en bewustmaking, met name op het platteland.¹⁷⁵

Het Europees Parlement (EP) merkt in 2016 op dat er vooruitgang is geboekt met de aanneming in mei 2015 van de Wet inzake gendergelijkheid, en verzoekt de Kosovaarse autoriteiten *gender mainstreaming* tot prioriteit te maken en erop toe te zien dat de bestuursorganen en overheidsinstellingen hierin het voortouw nemen. Het EP verzoekt de autoriteiten er actief op toe te zien dat de eigendomsrechten van vrouwen worden gewaarborgd, onder meer door alle mede-

¹⁶⁹ Kosovo Women's Network, 30/07/2015, [url](#)

¹⁷⁰ OSCE, 03/2012, [url](#)

¹⁷¹ OSCE, sd, [url](#)

¹⁷² Kosovo Women's Network, 30/07/2015, [url](#)

¹⁷³ Kosovo Women's Network, 2016, [url](#)

¹⁷⁴ UNDP Kosovo, sd, [url](#)

¹⁷⁵ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

eigenaars van onroerend goed in het kadaster te registreren en door een voorlichtingscampagne op te zetten.¹⁷⁶

Volgens een bericht van UN Women (Kosovo) verloopt de coördinatie tussen de "Domestic Violence unit" van de politie en de "Municipal Coordination Mechanisms" die op dat moment al in 7 gemeenten geactiveerd zijn succesvol.¹⁷⁷

Het Europees Parlement (EP) stelt in 2016 bezorgd vast dat er in 2015 geen vooruitgang is geboekt in de strijd tegen huiselijk en gendergerelateerd geweld. Het EP dringt er bij de autoriteiten op aan openlijk beschermingsmechanismen en opvangmaatregelen aan te moedigen en in te voeren ten behoeve van vrouwen die de stilte verbreken en huiselijk geweld aan de kaak stellen.¹⁷⁸

Volgens het EASO-rapport van 2016 dreigt sociale en economische isolatie voor alleenstaande vrouwen in Kosovo die niet gesteund worden door hun familie. Overheids- of maatschappelijke instellingen die dit profiel vrouwen zouden kunnen opvangen zijn er vrijwel niet in Kosovo. Algemeen wordt van vrouwen verwacht dat ze ofwel naar de familie van hun echtgenoot ofwel naar de eigen familie terugkeren. Wanneer dit niet mogelijk zou zijn of wanneer de eigen familie niet bereid is om haar op te nemen, dan bestaat er voor haar nauwelijks een ander toevluchtsoord. Alleenstaande vrouwen en in het bijzonder alleenstaande moeders hebben daarom in Kosovo geen voldoende levensbasis.¹⁷⁹

Huiselijk geweld blijft een terugkerend probleem binnen de Kosovaarse samenleving en slechts een klein deel van de gevallen wordt gemeld aan de autoriteiten.¹⁸⁰

HRW schrijft in het rapport over 2017 dat huiselijk geweld wijd verspreid blijft en wijst in dit verband op gebrekkige politieacties, weinig vervolging en op rechters die er niet in slagen om mishandelende echtgenoten wettelijk op afstand van hun slachtoffers te houden. In april 2017 heeft de regering wel een nieuw actieplan aangenomen en in mei lanceert de regering het zogenoemde Crime Victim Compensation Program waarbij slachtoffers van de overheid een tegemoetkoming kunnen eisen.

"Domestic violence remained widespread in Kosovo. Inadequate police response, few prosecutions and failure by judges to issue restraining orders against abusive spouses contributed to the problem. The government in April adopted a new National Strategy and Action Plan against Domestic Violence, replacing a 2011-2014 strategy, and in May launched the Crime Victim Compensation Program. As a result victims are now able to seek compensation from the state for their injuries."¹⁸¹

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat dat er wetgeving is aangenomen ter verbetering van de positie van vrouwen en ook wetgeving tegen huiselijk geweld. Maar, de implementatie ervan blijft zwak. Er is wel een Nationale Coordinator tegen Huiselijk Geweld aangesteld in 2018.

"Kosovo's legal framework for equality between women and men is broadly in line with international standards. However, women often face gender-based violence and high discrimination in the labour market, the judiciary and the police. Women are severely underrepresented in decision-making in both the central government and the municipalities. Women also continue to face challenges with property ownership and inheritance. During the reporting period, the government adopted two remaining secondary laws stemming from the Law on Gender Equality. However, effective implementation of the Law is lagging behind. The 2016-2020 strategy and action plan on protection against domestic violence were adopted in December 2016 but their implementation is weak. The

¹⁷⁶ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹⁷⁷ UN Women, 30/06/2016, [url](#)

¹⁷⁸ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

¹⁷⁹ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁸⁰ OFPRA - CNDA - BAMF, 29/01/2016, [url](#) ; USDOS, 13/04/2016, [url](#); Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo, 31/03/2016, [url](#)

¹⁸¹ HRW, 18/01/2018, [url](#)

National Coordinator for the Protection from Domestic Violence was appointed in January 2018. The role of the Agency for Gender Equality and the role of gender equality officers in ministries and municipalities in policy-making need to be strengthened. Gender-disaggregated data is lacking, and gender mainstreaming in laws and policies remains poor. On gender-based violence, further efforts are needed to address the weak coordination between the police, prosecutors and other players and to address the inadequate monitoring by the police and the courts of protection orders in cases of domestic violence. A legal definition of domestic violence and sexual harassment should be introduced in the Criminal Code. It is also imperative to ensure that shelters for victims of gender-based violence and trafficking in human beings are sustainably funded and that measures are taken for the effective reintegration of victims.¹⁸²

In het laatste rapport van Women against Violence (2017) staat over de situatie in Kosovo:

“There are two national women’s helplines in Kosovo operating 24/7 and free of charge. There are seven women’s shelters in all regions of the country with approximately 140 beds. There is a total of ten women’s centres in Kosovo, eight of which are run by the women’s shelters. Currently, Kosovo does meet the standards of the IC in terms of provisions for the national women’s helpline, but does not meet the standards for women’s shelter provision.”¹⁸³

3.6 LGBTI

De autoriteiten nemen een eerder passief standpunt in ten aanzien van leden van de LGBTI-gemeenschap. Ze beschouwen de basisrechten als verworven en de bescherming binnen het huidige wetgevende kader als voldoende. De autoriteiten nemen geen homofobe standpunten in, en nemen ook geen maatregelen gericht tegen LGBTI. In december 2013 heeft de Kosovaarse regering de beslissing genomen om een adviserende en coördinerende groep voor de rechten van de LGBTI-gemeenschap op te richten. Het doel van deze groep is enerzijds om de samenwerking tussen lokale en internationale LGBTI-ngo’s te bevorderen en anderzijds om gezamenlijke acties op te starten ter preventie van seksuele discriminatie. Deze adviesgroep wordt geleid door het ‘Bureau voor Goed Bestuur’ van de eerste minister en de lokale LGBTI-ngo Qesh. Op 17 mei 2014 wordt voor de eerste keer een “gay walk” gehouden in Pristina om de Internationale Dag tegen Homofobie en Transfobie te markeren.¹⁸⁴ Dit wordt herhaald op 17 mei 2015.¹⁸⁵ Beide optochten zijn zonder incidenten verlopen.¹⁸⁶

De Europese Commissie stelt in 2015 dat zaken van verbaal geweld en fysiek geweld tegen LGBTI-personen momenteel zelden onderzocht worden. Dit moet veranderen, aldus de EC.¹⁸⁷

Het Europees Parlement blijft in haar resolutie van februari 2016 bezorgd over de geringe aanpak van en onderzoek naar de haatpropaganda die met name gericht is op de LGBTI-gemeenschap en minderheidsgroepen.¹⁸⁸

Volgens het EASO-rapport van 2016 heeft het land onder invloed van de internationale gemeenschap een moderne wetgeving, met een (grond)wettelijke bescherming tegen discriminatie van LGBTI. Er

¹⁸² European Commission, 17/04/2018, [url](#)

¹⁸³ Wave, Wave Country Report 2017, [url](#), 3/2018

¹⁸⁴ IRB, 16/10/2015, [url](#)

¹⁸⁵ Kosovo 2.0, 20/05/2015, [url](#)

¹⁸⁶ APC - Hivos, 2015, [url](#); OFPRA -CNDA – BAMF, 29/01/2016, [url](#) ; USDOS, 13/04/2016, [url](#); Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo, 31/03/2016, [url](#)

¹⁸⁷ European Commission, 10/11/2015, [url](#)

¹⁸⁸ European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

bestaat anno 2016 wel geen homohuwelijk, geen geregistreerd partnerschap, en ook geen mogelijkheid voor adoptie voor LGBTI.¹⁸⁹

De moderne wetgeving staat in contrast met de conservatieve en traditionele maatschappij, waarin homoseksualiteit nog altijd een zeer groot taboe vormt. De meeste Kosovaren zien homoseksualiteit als een ziekte, en – indien het in hun eigen familie voorkomt – als een grote schande. De meeste LGBTI verkiezen het om hun geaardheid niet openbaar te maken, en deze zelfs voor de eigen familie verborgen te houden, uit vrees voor uitsluiting door de maatschappij en door de eigen familie.¹⁹⁰

Volgens ILGA-Europe komen bedreigingen, beschimpingen en geweld tegen LGBTI voor, maar omdat in de meeste gevallen geen aangifte wordt gedaan door de slachtoffers, is er weinig zicht op de prevalentie en de zwaartegraad. Indien er wel aangifte volgt, verzwijgen de slachtoffers vaak de homofobe motieven van de daad, uit vrees om als LGBTI te worden geout.¹⁹¹

Op 17 mei 2016 wordt voor het eerst een Gay Pride-optocht gehouden. Verschillende honderden mensen zijn aanwezig waaronder ook de president van Kosovo, Hashim Thaçi samen met andere politiek verantwoordelijken.¹⁹² Ook op 11 oktober 2017 vindt opnieuw een Gay Pride plaats in aanwezigheid van de president.¹⁹³

Het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken schrijft in haar jaarlijkse mensenrechtenrapport over 2016 dat er een gevangenisstraf is uitgesproken voor twee personen die veroordeeld zijn voor het aanvallen van LGBTI activisten. Dit was de eerste veroordeling voor een haataanval tegen de LGBTI gemeenschap, hoewel seksuele oriëntering in het vonnis nog niet als grond vermeld stond.

“On September 26, the court sentenced two defendants for attacking two members of the LGBTI community who had been distributing HIV prevention materials in Ferizaj/Urosevac just prior to the attack. The court sentenced one defendant to five months in prison for inciting hatred, as well as assault. This was the first conviction in the country’s history for a hate crime perpetrated against members of the LGBTI community. The NGO Center for Social Group Development, however, expressed concern that the court did not cite sexual orientation as the motivating factor.”¹⁹⁴

In het mensenrechtenrapport van HRW (2018) staat dat

“In July, gay rights activists issued a call to challenge marriage laws in Kosovo, which define marriage as strictly between two people of different sexes, as being contrary to the constitution.”¹⁹⁵

In het *Kosovo 2018 Report* van de EC staat:

“On the rights of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) persons, Kosovo's Constitution protects against discrimination based on sexual orientation, and a 2015 anti-discrimination law covers both sexual orientation and gender identity. However, further efforts are necessary to ensure their adequate implementation, including through the second LGBTI action plan. In October 2017, the first ever official LGBTI Pride parade was organised in Pristina and was attended by senior representatives of the authorities. Despite these positive developments, prejudice and stereotyping remain widespread in society and in the media. More efforts are needed to counter intolerance towards LGBTI persons, as many remain at risk of discrimination and abuse.

¹⁸⁹ EASO, 15/11/2016, [url](#)

¹⁹⁰ Swedish Migration Board, 29/09/2016, [url](#)

¹⁹¹ ILGA-Europe, 05/2016, [url](#)

¹⁹² B92, 17/05/2016, [url](#)

¹⁹³ The Independent, 11/10/2017, [url](#)

¹⁹⁴ USDOS, 03/03/2017, [url](#)

¹⁹⁵ HRW, 18/01/2018, [url](#)

Cases of hate crime against LGBTI persons need to be properly investigated and brought to court. The legal framework for legal gender recognition should be improved.”¹⁹⁶

3.7. Terrorisme en extremisme

Kosovo ondernam verschillende acties in het kader van de strijd tegen het terrorisme.

Sinds de zomer van 2014 hebben de Kosovaarse autoriteiten meer dan 100 verdachten aangehouden en zijn meer dan 15 ngo’s verdacht van het ronselen van Syriëstrijders opgedoekt.¹⁹⁷ In 2016 werden een aantal mensen veroordeeld tot lange gevangenisstraffen wegens hun deelname aan jihadistische netwerken.¹⁹⁸ In juli 2016 wachten 60 verdachten op het begin van hun proces. De Kosovaarse autoriteiten schatten dat 300 Kosovaren naar Syrië en Irak getrokken zijn om te strijden met de Islamitische Staat en het Al-Nusra Front.¹⁹⁹

De Europese Commissie en het Europees Parlement zijn opgetogen over de verhoogde inspanningen en het krachtige engagement om terrorisme te bestrijden. Het EP moedigt de tenuitvoerlegging van de strategie ter bestrijding van terrorisme aan en spoort de instellingen ertoe aan de oorzaken van radicalisering aan te pakken, vooral de aanzienlijke jeugdwerkloosheid en gewelddadig extremisme. Het EP merkt op dat volgens de minister van Binnenlandse Zaken van Kosovo ongeveer 300 Kosovaarse onderdanen zich bij de jihadisten in Syrië en Irak hebben aangesloten en dat veel van hen al naar Kosovo zijn teruggekeerd. Het EP prijst de maatregelen die de regering heeft genomen, met het uitspreken van gevangenisstraffen voor onderdanen die aan terroristische activiteiten hebben deelgenomen.²⁰⁰

Bibliografie

Geschreven en audiovisuele bronnen

APC - Hivos, 2015, *Global Information Society Watch 2015 Sexual rights and the internet*, 2015, <https://www.apc.org/en/pubs/global-information-society-watch-2015-sexual-right> [geraadpleegd op 10/07/2018]

B92, *Kosovo dialogue: Technical talks in Brussels*, 04/09/2014, https://www.b92.net/enq/news/politics.php?yyyy=2014&mm=09&dd=04&nav_id=91499 [geraadpleegd op 10/07/2018]

¹⁹⁶ European Commission, 17/04/2018, [url](#)

¹⁹⁷ The Jamestown Foundation, 24/06/2016, [url](#)

¹⁹⁸ Balkan Insight, 07/12/2016, [url](#) ; Balkan Insight, 20/05/2016, [url](#)

¹⁹⁹ Balkan Insight, 07/12/2016, [url](#)

²⁰⁰ European Commission, 10/11/2015, [url](#) ; European Western Balkans, 06/02/2016, [url](#)

- B92, Thaci takes part in first gay parade in Pristina, 17/05/2016, https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=05&dd=17&nav_id=98033 [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Hashim Thaci elected President of Kosovo*, 26/02/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/hashim-thaci-elected-president-of-kosovo-02-26-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *"Like a Storm": Deportations Stun Turks in Kosovo*, 20/04/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/like-a-storm-deportations-stun-turks-in-kosovo-04-20-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Belgium Arrests Kosovar, Serbian 'ISIS Supporters'*, 07/12/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-and-serbia-citizens-arrested-for-isis-connection-in-belgium-12-07-2016>
- Balkan Insight, *Era of Supervised Independence Ends in Kosovo*, 11/09/2012, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-supervision-lifted> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Braces for Escalation in Political Crisis*, 09/01/2016, , <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-braces-for-escalation-in-political-crisis-01-07-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Extends EU Rule-of-Law Mission Mandate*, 22/04/2014, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-urged-to-approve-war-crime-tribunal> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Hails Receipt of Own Telephone Code*, 15/12/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/383-kosovo-s-dial-code-12-15-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo Jails Hard-line Imam for 10 Years*, 20/05/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-hard-line-imam-sentenced-to-10-years-in-prison-05-20-2016> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo President Signs War Court Agreement with Holland*, 29/02/2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-president-gives-green-light-for-the-start-of-the-special-court-02-29-2016>
- Balkan Insight, *Kosovo, Serbia Agree to Share Information on Ivanovic*, 22/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbia-agree-to-share-information-on-ivanovic-01-22-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Kosovo-Serbia Feud Accused of Damaging Europe's Clocks*, 07/03/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serbia-energy-dispute-disturb-electric-clocks-03-06-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *LIVE: Kosovo Serb Leader Ivanovic Shot Dead in Mitrovica*, 16/01/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-serb-leader-killed-in-north-kosovo-01-16-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Balkan Insight, *Vucic Defends Serb Official Expelled From Kosovo*, 26/3/2018, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbian-president-denies-state-official-violated-agreement-03-26-2018> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- BBC, *Kosovo opposition protests turn violent in Pristina*, 09/01/2016, <https://www.bbc.com/news/world-europe-35271907> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Bertelsmann Stiftung, *BTI 2016 Kosovo*, 2016, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi8q8Sph4PcAhWSPFAKHRGmD-sQFgvyMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.bti-project.org%2Ffileadmin%2Ffiles%2FBTI%2FDownloads%2FReports%2F2016%2Fpdf%2FBTI_2016_Kosovo.pdf&usq=AOvVaw0SfslnwQqiZCNpceNI39UV2016, [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of Europe, *Memorandum following the Commissioner's mission to Kosovo* from 5 to 9 February 2017*, 10/04/2017, https://www.ecoi.net/en/file/local/1397608/1226_1491980150_commdh-2017-9-en.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of Europe, *Report to the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) on the visit to Kosovo* carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 8/9/2016, <https://rm.coe.int/16806a1efc> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, *Report to the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) on the visit to Kosovo carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 22 April 2015*, 08/09/2016, <https://rm.coe.int/16806a1efc> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of the European Union, *Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process*, 15/12/2015, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15356-2015-INIT/en/pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Council of the European Union, *Eulex Kosovo, mandate extended, budget approved*, 14/06/2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/06/14/eulex-kosovo-budget/> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Council of the European Union, *Stabilisation and association agreement between the European Union and the European atomic energy community, of the one part, and Kosovo*, of the other part*, 02/10/2015, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150430_saa.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

Deutsche Welle, *Kosovo chooses new government after six-month stalemate*, 09/12/2014, <http://www.dw.com/en/kosovo-chooses-new-government-after-six-month-stalemate/a-18119560> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Deutsche Welle, *Kosovo elections marked by low voter turnout*, 08/06/2014, <http://www.dw.de/kosovo-elections-marked-by-low-voter-turnout/a-17692539> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Deutsche Welle, *Kosovo to form coalition government*, 20/11/2014, <http://www.dw.de/kosovo-to-form-coalition-government/a-18074987> [geraadpleegd op 09/01/2017]

Eulex Kosovo, *Compact Progress Report*, 26/09/2017, <http://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/CPR-2017.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]

EULEX, *Eulex new mandate*, 8/06/2018, <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,836> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Europe Western Balkans, *Eulex mission Kosovo to change role*, 8/06/2018, https://europeanwesternbalkans.com/2018/06/08/eulex-mission-kosovo-change-role/?utm_source=divr.it&utm_medium=twitter [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Asylum Support Office, *EASO Country Origin of Information Report Kosovo Country Focus*, 15/11/2016, <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/publications/EASO%20COI%20report%20Kosovo%20%20final%20final%2015Nov%202016.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the western Balkans*, 06/02/2018, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Commission, *Kosovo Progress Report 2014*, 10/2014, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-kosovo-progress-report_en.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Commission, *Kosovo Progress Report 2015*, 10/11/2015, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_kosovo.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Commission, Kosovo* 2016 Report, 09/11/2016, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_kosovo.pdf, [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Commission, Kosovo* 2018 Report, 17/04/2018, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf>

European External Action Service, *Association/Community of Serb majority municipalities in Kosovo - general principles main elements*, 25/08/2015, http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150825_02_association-community-of-serb-majority-municipalities-in-kosovo-general-principles-main-elements_en.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Parliament, *2016 Report on Kosovo*, 14/06/2017, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0262+0+DOC+XML+V0//EN> [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Union Election Observation Mission, *Final Report on the 11 June 2017 legislative elections in Kosovo 2017*, 12/09/2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31949/final-report-11-june-2017-legislative-elections-kosovo_en [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Union External Action, *New Eulex mandate*, 08/06/2018, <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,836>

European Union External Action, Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the report by Jean-Paul Jacqué on the EULEX Kosovo mandate implementation in case of recent allegations, 14/04/2015, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31949/final-report-11-june-2017-legislative-elections-kosovo_en

European Union Office in Kosovo, *EU starts the Stabilisation and Association Agreement negotiations with Kosovo*, 28/10/2013, http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/press_corner/all_news/news/2013/20131028_01_en.htm [geraadpleegd op 09/01/2017]

European Western Balkans, *Eulex mission in Kosovo to change role*, 08/06/2018, https://europeanwesternbalkans.com/2018/06/08/eulex-mission-kosovo-change-role/?utm_source=dvr.it&utm_medium=twitter [geraadpleegd op 10/07/2018]

European Western Balkans, *European Parliament resolution on the 2015 Report on Kosovo*, 06/02/2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/31949/final-report-11-june-2017-legislative-elections-kosovo_en [geraadpleegd op 10/07/2018]

Freedom House, *Freedom in the world 2017*, 01/09/2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Freedom House, *Freedom of the press 2017*, 2017, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Freedom House, *Nations in transit Report Kosovo 2017*, 29/03/2017, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2017/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Freedom House, *Nations in Transit Report 2018 Kosovo*, 11/04/2018, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2018_Kosovo.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]

Gazeta Express, *Eulex to keep only special police in Kosovo after 15 June*, 25/04/2018, http://www.gazetaexpress.com/en/news/eulex-to-keep-only-special-police-in-kosovo-after-15-june-174028/?utm_source=referral&utm_medium=web&utm_campaign=copyright [geraadpleegd op 10/07/2018]

Gazeta express, *Kosovo war crimes court to issue first indictments in march*, 25/02/2018, <http://www.gazetaexpress.com/en/news/kosovo-war-crimes-court-first-indictments-expected-in-march-173693/> [geraadpleegd op 10/07/2018]

Gazetaexpress, *Mogherini hosted a meeting with president of Kosovo and Serbia*, 24/06/2016, <http://www.gazetaexpress.com/en/news/mogherini-hosted-a-meeting-with-presidents-of-kosovo-and-of-serbia-174257/> [geraadpleegd op 10/07/2018]

- Gazetea express, *Eulex to keep only special police in Kosovo after 15 june*, 25/04/2018, http://www.gazetaexpress.com/en/news/eulex-to-keep-only-special-police-in-kosovo-after-15-june-174028/?utm_source=referral&utm_medium=web&utm_campaign=copyright [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Human Rights Watch, *World Report 2018*, 18/01/2018, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/serbia/kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- ILGA-Europe, *ILGA-Europe. Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe. 2016*, 04/05/2016, https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annual_review_2016-for_web.pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]
- International Crisis Group (ICG), *Kosovo And Serbia: A Little Goodwill Could Go A Long Way*, 02/02/2012, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/215%20Kosovo%20and%20Serbia%20%20A%20Little%20Goodwill%20Could%20Go%20a%20Long%20Way.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- IRB - Immigration and Refugee Board of Canada, *IRB: Kosovo: Treatment of sexual minorities, including legislation, state protection and support services (2011-2015)*, 16/10/2015, http://www.ecoi.net/local_link/314519/439078_en.html [geraadpleegd op 09/01/2017]
- IRES, *Media Sustainability Index (MSI), Kosovo, 2016*, <https://www.ires.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2016-kosovo.pdf.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- JusticeInfo, *Special Court Stokes Hot Debate in Kosovo*, 02/03/2016, <http://www.justiceinfo.net/en/component/k2/26215-special-court-stokes-controversy-in-kosovo.html> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Koha, *Prezantohet strategjia për integrimin e komunitëve rom, ashkali dhe egjiptian*, 15/11/2016, <http://archive.koha.net/?id=27&l=142594> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- KOHA.net, *Dyshime të forta për korrupsion në EULEX*, 27/10/2014, <http://koha.net/?id=27&l=30922> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Konrad-Adenauer Stiftung, *Brussels "First Agreement" -A year after-*, 04/2014, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37608-1522-2-30.pdf?140429131747 [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo 2.0 - *Kosovars Walk With Pride Against Homophobia*, 20/05/2015, <http://archive.kosovotwopointzero.com/en/article/1663/kosovars-walk-with-pride-against-homophobia> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo 2.0, *All talk, no action: Human Rights in Kosovo in 2016*, 27/12/2016, <http://kosovotwopointzero.com/en/talk-no-action-human-rights-kosovo-2016/> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo 2.0, *Held Back and Excluded*, 11/10/2016, <http://kosovotwopointzero.com/en/held-back-and-excluded> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Education and Employment Network (KEEN), *Towards a new policy. Strategy for the inclusion of roma, ashkali and egyptian communities in Kosovo 2016-2020*, 05/2016, http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjoq4fps67UAhXBwBQKHu2CUwQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fkeen-ks.net%2Fsite%2Fassets%2Ffiles%2F1345%2Ftoward_a_new_policy.pdf&usq=AFQjCNEAz7xkB_zYX56H5asfRu0jxNzAkw [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Police (KP), *Annual Report 2015*, 2016, http://www.kosovopolice.com/repository/docs/Raporti_vjetor_i_pun%C3%ABs_s%C3%AB_Policis%C3%AB_s%C3%AB_Kosov%C3%ABs_2015_-_ANGLISHT.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Police, *Strategy and action plan 2017-2021*, 1/03/2017, http://www.kosovopolice.com/repository/docs/3.Strategy_and_Action_Plan_2017-2021_-_Community_Policing_-_pdf [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Kosovo Women's Network, *Kosovo's New Law on Gender Equality: The Good, The Bad, The Questionable*, 30/07/2015, <http://www.womensnetwork.org/?FageID=1&n=338> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Kosovo Women's Network, *KWN Annual Report 2015*, 2016, <http://www.womensnetwork.org/documents/20160627154045348.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]

- Landinfo, Kosovo: *Sikkerhetssituasjonen for kosovoserbere*, 15/10/2014, http://www.landinfo.no/asset/2983/1/2983_1.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- LIFOS - Migrationsverket (Swedish Migration Board), *Report based on fact-finding missions carried out in April 2013 and March 2016 on the situation of LGBT-people (legal status, society, risks of declaring one's sexual orientation)*, 29/09/2016, http://www.ecoi.net/file_upload/5228_1476689165_160930650.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (Nederland), *Nederland gastland voor de Kosovo rechtbank*, 15/01/2016, <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2016/01/15/kamerbrief-over-nederland-gastland-voor-kosovo-rechtbank/kamerbrief-over-nederland-gastland-voor-kosovo-rechtbank.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Ministry of European Integration of the Republic of Kosovo, *Stabilization And Association Agreement Is Initialled*, 25/07/2014, <https://web.archive.org/web/20140726085321/http://mei-ks.net/?page=2,5,10> 1 [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Mondiaal Nieuws, *Traangas, vlaggen en interne verdeeldheid in Kosovo*, 07/12/2015, <https://www.mo.be/wereldblog/interne-verdeeldheid-kosovo> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Norwegian Embassy in Pristina, *Facebook post*, 23/03/2015, https://www.facebook.com/pg/NorwayinKosovo/photos/?tab=album&album_id=773687419414605 [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Norwegian Embassy, *Statement by the Ambassador, The importance of access to justice by citizens*, 25/05/2017, <https://www.norway.no/contentassets/4480a5cad63745f8a29c9bc88126b3aa/free-legal-aid-and-access-to-justice.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Office français de protection des réfugiés et apatrides (OFPRA), la Cour nationale du droit d'asile (CNDA), Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF), *Rapport de mission en République du Kosovo du 10 au 20 juin 2015*, 29/01/2016, https://ofpra.gouv.fr/sites/default/files/atoms/files/1404_kos_ffm_rapport_ofpra.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Office of the Prime Minister, *Strategija i Akcioni Plan za Uključivanje Roma, Aškalija I Egipćana u Kosovsko Društvo, 2016-2020 [Draft-Strategy and Action Plan 2016-2020 for the Inclusion and Integration of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo]*, 27/04/2016, http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/srb-Draft_Strategija_per_komunitetet_romashkali_dhe_egjiptian_2016-2020.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Ombudsperson Institution of the Republic of Kosovo, *Ombudsman Annual report 2015*, 31/03/2016, http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/English_Annual_Report_2015_351292.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- OSCE Kosovo, *OSCE-facilitated mayoral elections in Mitrovica/Mitrovicë North carried out successfully*, 23/02/2014, <http://www.osce.org/kosovo/115585> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- OSCE, *Catalogue of Advice and Assistance for Domestic Violence Victims*, 03/2012, <https://www.osce.org/kosovo/88708> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- OSCE, *Review of the Implementation of the New Criminal Procedure Code of Kosovo*, 06/2016, <https://www.osce.org/kosovo/243976> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Politico, *EU courts trouble with Kosovo scandal*, 17/11/2017, <https://www.politico.eu/article/malcolm-simmons-eulex-eu-courts-chaos-with-kosovo-scandal/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *Oliver Ivanovic case moves to Kosovo Special Prosecution*, 8/3/2018, <https://prishtinainsight.com/oliver-ivanovic-case-moves-kosovo-special-prosecution/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *'Vetevendosje' returns to the Assembly*, 07/06/2016, <http://prishtinainsight.com/vetevendosje-returns-assembly/> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Prishtina Insight, *59 Kosovo police officers arrested*, 19/12/2016, <https://prishtinainsight.com/59-kosovo-police-officers-arrested/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *An end without Glory*, 18/06/2018, <https://prishtinainsight.com/an-end-without-glory/> [geraadpleegd op 10/07/2018]

- Prishtina Insight, *An end without Glory*, <https://prishtinainsight.com/an-end-without-glory/>, 18/06/2018, [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *President thaci welcomes serb judges and prosecutors into Kosovo system*, 24/10/2017, <https://prishtinainsight.com/president-thaci-welcomes-serb-judges-prosecutors-kosovo-system/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Prishtina Insight, *President Thaci welcomes Serb judges and prosecutors in justice system*, 24/10/2017, <https://prishtinainsight.com/president-thaci-welcomes-serb-judges-prosecutors-kosovo-system/> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Republic of Kosovo, *Law no 4L17 On free legal aid*, 2/2/2012, <https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/liqjet/Law%20on%20free%20legal%20aid.pdf> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Rijksoverheid.nl, *Kabinetsappreciatie uitbreidingspakket 2015 | Publicatie*, 04/12/2015, <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/publicaties/2015/12/04/kabinetsappreciatie-uitbreidingspakket-2015/kabinetsappreciatie-uitbreidingspakket-2015.pdf> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- RTK Live, *KFOR's presence in Kosovo has no time limit*, 15/11/2017, <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=9936> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- RTK Live, *KFOR's presence in Kosovo has no time limit*, 15/11/2017, <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=9936> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- Security Council Report, *May 2014 Monthly Forecast-Kosovo*, 01/05/2014, http://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2014-05/kosovo_7.php [geraadpleegd op 09/01/2017]
- The Independent, *Kosovo holds its first ever official LGBT Pride parade*, 11/10/2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/kosovo-gay-pride-lgbt-parade-first-ever-country-president-a7993516.html> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- The Jamestown Foundation, *Conflict Zones North Caucasus and Western Balkans Compared*, 02/2014, http://jamestown.org/uploads/tx_jamquickstore/Balkans-NC_Book_-_text.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- The Jamestown Foundation, *Jihadist Threat Persists in Kosovo and Albania Despite Government Efforts*, 24/06/2016, <https://jamestown.org/program/jihadist-threat-persists-in-kosovo-and-albania-despite-government-efforts/> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- The Jamestown Foundation, *Jihadist Threat Persists in Kosovo and Albania Despite Government Efforts*, 24/06/2016, <https://jamestown.org/program/jihadist-threat-persists-in-kosovo-and-albania-despite-government-efforts/> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- Transparency International, *corruption perceptions index 2017*, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017 [geraadpleegd op 10/07/2018]
- UN Security Council, *Report of the Secretary-General on Kosovo 27 April 2015*, 27/04/2015, http://www.ecoi.net/file_upload/1226_1431506143_n1511888.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- UN Security Council, *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*, 01/08/2014, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_558.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]
- UNDP Kosovo, *Legal Aid actors delivering as one*, 23/08/2016, <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/presscenter/articles/2016/08/23/legal-aid-actors-delivering-as-one.html> [geraadpleegd op 10/07/2018]
- United Nations (UN), *Top Envoy Tells Security Council Resumption of Kosovo, Serbia High-level Meetings Critical to Efforts towards European Union Integration*, 04/12/2014, <http://www.un.org/press/en/2014/sc11684.doc.htm> [geraadpleegd op 09/01/2017]
- US Department of State, *Country Report on human rights practices for 2017*, 2018, <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2017&dclid=277181#wrapper> [geraadpleegd op 10/07/2018]

US DOS, *Country Report on human rights practices Kosovo for 2015*, 13/04/2016, <https://www.ecoi.net/en/document/1276607.html> [geraadpleegd op 10/07/2018]

US Embassy (Pristina), *Guide to the Criminal Procedure Code of Kosovo (2013) and Criminal Procedure Code of Kosovo, 2013*, http://ww1.kgjk-ks.org/repository/docs/Udhezuesi-dhe-kodi-i-procedures_anglisht_225215.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]

Women against Violence Europe (WAVE), *WAVE Country Report 2017*, 03/2018, http://files.wave-network.org/researchreports/WAVE_CR_2017.pdf [geraadpleegd op 09/01/2017]